

**Magyar nyelv és irodalom érettségi témák I.
Középszint**

Varsányi József

**Magyar nyelv és irodalom
érettségi témák**

I. Középszint

A 2024-től érvényes érettségik szerint

AMTAK Bt, 2022

Cop. Varsányi József, 2022

Szerkesztette: Varsányi Katalin

Borítóterv: Vári Gabriella

Kiadó: AMTAK Bt, 2040 Budaörs, Semmelweis u. 6/B

Felelős kiadó: Varsányi József

Tel.: 06 20 218 6762

varsanyijozsef@vipmail.hu

amtakbt@gmail.com

További kiadványainkról tájékozódhatnak a megújult www.amtak.hu honlapunkon.

A könyv nagy kedvezménnyel megrendelhető a fenti címeken és telefonszámon.

ISBN 978-615-6028-10-5

Készült: OOK-PRESS Nyomda, Veszprém

Igazgató: Szathmáry Attila

TARTALOM

MAGYAR NYELV	13
1. TÉMAKÖR: KOMMUNIKÁCIÓ	14
1.1 A NYELV MINT KOMMUNIKÁCIÓ	14
1.1.1. <i>A kommunikációs folyamat tényezőinek, céljának, funkcióinak, valamint ezek összefüggésének megértése, bizonyítása beszédhelyzetek elemzésével, szövegértelmezéssel, szövegalkotással .....</i>	<i>14</i>
1.1.2. <i>A nyelv szerepe a kommunikációban .....</i>	<i>19</i>
1.2 PRAGMATIKA	21
1.2.1. <i>A sikeres nyelvhasználat gyakorlata: a nyelvhasználat, a társalgás összetevői .....</i>	<i>21</i>
1.2.2. <i>Beszédaktusok .....</i>	<i>22</i>
1.2.3. <i>Együttműködési elvek .....</i>	<i>24</i>
1.2.4. <i>Udvariassági formák .....</i>	<i>27</i>
1.3 NYELVI ÉS VIZUÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ	29
1.3.1. <i>Az emberi kommunikáció nem nyelvi jelei és kifejezőeszközei (pl. gesztusok, mimika, tércsoportalkotás, tekintet, külső megjelenés, testtartás, fejtartás, csend) .....</i>	<i>29</i>
1.4 A KOMMUNIKÁCIÓ MŰKÖDÉSE	32
1.4.1. <i>A kommunikáció formája: a szóbeliség és az írásbeliség .....</i>	<i>32</i>
1.4.2. <i>A szövegfajták tartalmi és formai jellemzőinek kapcsolata a kommunikációs folyamattal .....</i>	<i>34</i>
1.4.3. <i>Példák a különböző közlésformák kommunikációs funkcióira (párbeszéd, történetmondás, levél, üzenet, feljegyzés, köszönés, megszólításformák) .....</i>	<i>36</i>
1.5 SZEMÉLYKÖZI KOMMUNIKÁCIÓ	40
1.5.1. <i>Kommunikációs zavar, manipuláció, elvárás, megfelelés .....</i>	<i>40</i>
1.6 A TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓ	43
1.6.1. <i>A különféle kommunikációs helyzetekben elhangzó üzenetek céljának dekódolása, az üzenetek szándékának felismerése .....</i>	<i>43</i>
1.6.2. <i>Tény és vélemény, tájékoztatás és véleményközlés megkülönböztetése a tömegkommunikációban .....</i>	<i>46</i>
1.6.3. <i>A kommunikáció típusainak, jellemzőinek megismerése: személyes, csoportos, nyilvános és tömegkommunikáció .....</i>	<i>48</i>
1.6.4. <i>A főbb médiumfajok ismerete .....</i>	<i>52</i>
1.6.5. <i>A tömegkommunikáció jellemzői, funkciói, megjelenési formái, nyelvi és képi kifejezési formái .....</i>	<i>54</i>
1.6.6. <i>Az internetes felületek mint kommunikációs csatornák .....</i>	<i>56</i>
1.6.7. <i>A reklámok, internetes felületek .....</i>	<i>58</i>
2. TÉMAKÖR: A MAGYAR NYELV TÖRTÉNETE	60
2.1 A NYELV MINT TÖRTÉNETI KÉPZŐDMÉNY	60

2.1.1. Változás és állandóság a nyelvben	60
2.1.2. A szókészlet változása a magyar nyelv történetében	61
2.2 A MAGYAR NYELV ROKONSÁGA.....	66
2.2.1. A magyar nyelv rokonságának hipotézisei	66
2.3 NYELVTÖRTÉNETI KORSZAKOK	69
2.3.1. A magyar nyelv történetének fő korszakai	69
2.3.2. A nyelvtörténet forrásai, kézírásos és nyomtatott nyelvemlékek	71
2.3.3. A nyelvújítás lényege és jelentősége példák alapján	76
2.4 A MAGYAR NYELV SZÓKÉSZLETÉNEK ALAKULÁSA	77
2.4.1. A szókészlet rétegei	77
3. TÉMAKÖR: EMBER ÉS NYELVHASZNÁLAT	79
3.1 EMBER ÉS NYELV.....	79
3.1.1. A nyelv mint a gondolkodás része.....	79
3.2 A JEL, A JELRENDSZER.....	81
3.2.1. A nyelv mint jelrendszer.....	81
3.2.2. Jel, jelek, jelrendszerek a nyelvi és nem nyelvi közlésben	82
3.3 NYELVVÁLTOZATOK.....	85
3.3.1. Anyanyelvünk rétegződése I. A köznyelvi változatok, a csoportnyelvek és a rétegnyelvek	85
3.3.2. Anyanyelvünk rétegződése II. A nyelvjárások és a nyelvi norma	89
3.3.3. Egynyelvű szótárak	99
3.4 NEMZETISÉGI NYELVHASZNÁLAT ÉS HATÁRON KÍVÜLI MAGYARNYELVŰSÉG	102
3.4.1. Nemzetiségi nyelvhasználat	102
3.4.2. Határon túli magyarnyelvűség	103
3.4.3. Nyelvi identitás	104
3.4.4. Nyelvi sokszínűség, nyelvi tolerancia	105
3.5 NYELV ÉS POLITIKA.....	106
3.5.1. Nyelvi tervezés, nyelvpolitika, nyelvművelés, a nyelvi norma.....	106
3.5.2. A mai magyar nyelvművelés néhány kérdése.....	107
4. TÉMAKÖR: A NYELVI RENDSZER	109
4.1 A NYELV MINT JELRENDSZER	109
4.1.1. A nyelvi szintek	109
4.2 HANGTAN	110
4.2.1. A magánhangzók és mássalhangzók rendszere	110
4.2.2. A hangkapcsolódási szabályosságok típusai és a helyesírás összefüggése	112
4.3 A HELYESÍRÁS	116
4.3.1-2. A magyar helyesírás rendszerszerűsége, helyesírási szótár, elektronikus szótárak	116
4.4 ALAKTAN ÉS SZÓTAN.....	118
4.4.1. A morfémák, szóelemek szerepe és helyes használata a szóalak felépítésében, a szó szerkezetek alkotásában	118
4.4.2. Az alapszófajok, a viszonyszók és a mondatszók.....	124
4.5 A MONDAT SZINTAGMATIKUS SZERKEZETE	126

4.5.1. A szövszerkezet fogalma, a szintagmák típusai, szerepük a mondat felépítésében, mondatbeli viszonyaik	126
4.5.2. A mondatrészek fogalma, fajtái, felismerésük mondatban, helyes használatuk a mondatok felépítésében	128
4.6 MONDATTAN	129
4.6.1. A mondat fogalma, a mondat szerkesztettség és mondatfajta szerinti típusai	130
4.6.2. Az egyszerű és összetett mondatok felismerése, egyszerű mondatok elemzése	133
4.6.3. A helyes mondat szerkesztés a gyakorlatban	144
5. TÉMAKÖR: A SZÖVEG	150
5.1 A SZÖVEG ÉS A KOMMUNIKÁCIÓ	150
5.1.1. A szöveg fogalma, jellemzői	150
5.1.2. Szöveg, szövegösszefüggés, beszédhelyzet	151
5.1.3. A szövegek jellemzőinek megfigyelése, megnevezése, rendszerezése	153
5.1.4. A címzett szerepe a szöveg megalkotottságában	155
5.2 A SZÖVEG SZÓBAN ÉS ÍRÁSBAN	156
5.2.1. A szóbeliség és írásbeliség hatása a szövegformálásra	156
5.2.2. A szóbeli és írott szövegek szerepe, eltérő jegyei (Érettségi portál 2016) ..	158
5.2.3. Szövegek alkotása a tájékoztató, érvelő, meggyőző, vitázó közlésformák néhány egyszerűbb műfajában	160
5.2.4. A szövegfonetika helyes használata (hangsúly, hanglejtés, hangerő, szünet, beszédtempó)	165
5.3 A SZÖVEG SZERKEZETE ÉS JELENTÉSE	170
5.3.1. A szöveg és a mondat viszonya	170
5.3.2. A különféle szövegek felépítése, egységei	172
5.3.3. Szöveg méret, megjelenés	174
5.3.4. A szövegkohézió, a témaháló és a cím	176
5.3.5. Bekezdés, tömb, szakasz	180
5.4 SZÖVEGÉRTELMEZÉS	182
5.4.1. A szövegértés, szövegfeldolgozás technikája, olvasási típusok és stratégiák	182
5.4.2. A téma értelmezése mindennapi, ismeretterjesztő és szépirodalmi szövegekben	184
5.4.3. A szövegfonetikai eszközök és az írásjelek szerepe a szöveg értelmezésében	186
5.5 AZ INTERTEXTUALITÁS	188
5.5.1. A szövegköztiség, intertextualitás jelenségeinek értelmezése irodalmi és nem irodalmi szövegekben	188
5.6 A SZÖVEGTÍPUSOK	190
5.6.1. Szövegtípusok jellemzői megjelenés, műfajok és nyelvhasználati szintek szerint	190
5.6.2. Digitális és hagyományos, folyamatos és nem folyamatos szövegek	191
5.6.3. A legjellegzetesebb közlésmódok: a beszélt nyelvi társalgási és az írott monologikus szövegek	192

5.6.4. Nyelvhasználati szintek szerinti szövegtípusok: mindennapi, közéleti és hivatalos, tudományos, sajtó és média, szépirodalmi	193
5.6.5. A továbbtanuláshoz, illetve a munka világában szükséges szövegtípusok: különböző típusú önéletrajzok, motivációs levél; különböző témájú hivatalos levelek (pl. panaszos levél), kérvény, beadvány; hozzászólás, felszólalás, vitaindító, rövid ünnepi beszéd; ajánlás, méltatás; szórólap szövege	195
5.6.6. Az esszé műfaji jellemzői	198
6. TÉMAKÖR: A RETORIKA ALAPJAI	200
6.1 A NYILVÁNOS BESZÉD	200
6.1.1. A retorika mint a meggyőzés művelete a gondolatközlésben	200
6.1.2. A beszéd felépítése, a beszéd megszerkesztésének menete az anyaggyűjtéstől a megszólalásig	201
6.1.3. A kiselőadás és a vizsgafelelet felépítése	202
6.1.4. Az állásinterjú	209
6.1.5. A szónoki beszéd fajtái (tanácsadó beszéd, törvényszéki beszéd, alkalmi beszéd) és jellemzői	213
6.2 ÉRVELÉS, MEGVITATÁS, VITA	214
6.2.1. A kulturált véleménynyilvánítás és vita gyakorlata	214
6.2.2. Az érvelés műfajai: a tétel, a bizonyítás, a cáfolat, az érv és ellenérv	216
6.2.3. Az érv felépítése. Az érvelés logikája, technikája; az érvek elrendezése. A releváns és a hibás érv megkülönböztetése	217
6.2.4. A legfőbb érvelési hibák	218
6.2.5. A hatásos előadásmód eszközei	220
7. TÉMAKÖR: STÍLUS ÉS JELENTÉS	225
7.1 SZÓHASZNÁLAT ÉS STÍLUS	225
7.1.1. Stílus és jelentés a mindennapi nyelvhasználatban, a szaknyelvben és a szépirodalomban	225
7.1.2. A jellegzetes stílustípusok (stílusárnyalatok) megismerése (pl. bizalmas, közömbös, választékos), felismerése, hatásának elemzése	226
7.1.3. Egyszerű stílusjelenségek felismerése, magyarázata	228
7.1.4. Stílusérték (alkalmi, állandó)	230
7.1.5. Stílushatás	231
7.2 A SZÓJELENTÉS	232
7.2.1. A nyelvi szintek alkalmi és állandó stílusértékének megfigyelése, felismerésük, valamint alkalmazásuk a szövegalkotásban	232
7.2.2. A szavak jelentésének szerkezete, jelentéselemek	234
7.2.3. Egjelentésű, többjelentésű szó, homonima, szinonima, hasonló alakú szópár, ellentétes jelentés	237
7.2.4. Egynyelvű szótárak használata (pl. Magyar szinonimaszótár, Magyar értelmező kéziszótár), valamint kétnyelvű szótárak ismerete	242
7.3 STÍLUSESZKÖZÖK	245
7.3.1. A helyzetnek, kommunikációs célnak megfelelő stíluszeszközök tudatos használata a szövegalkotásban	245

7.3.2. A mondatszerkezet stiláris változatai: a verbális stílus, a nominális stílus, a körmondat	246
7.3.3. A szövegstílus hangzásbeli sajátosságai (pl. zeneiség, ritmika, különféle hanghatások).....	248
7.3.4. Az egyszerűbb szóképek: hasonlat, metafora, megszemélyesítés, metonímia, szinesztézia, szinekdoché	249
7.3.5. A bonyolultabb szóképek: összetett költői kép, allegória, szimbólum	251
7.3.6. Metaforikus jelentés	253
7.3.7. Az egyszerűbb alakzatok: felsorolás, ismétlés, ellentét, gondolatritmus ..	254
7.4 STÍLUSRÉTEG, STÍLUSVÁLTOZAT	256
7.4.1. A leggyakoribb stílusrétegek jellemzőinek megismerése, felismerése, elemzése összefüggésben a szövegtani jellemzőkkel	256
7.4.2. A társalgási stílus ismérvei, minősége	258
7.4.3. A tudományos és a szakmai stílus	260
7.4.4. A közéleti szinterei, a közéleti és a hivatalos stílus kritériumai, stiláris kötöttségei.....	266
7.4.5. A publicisztikai stílus főbb jellemzői, tipikus szóhasználat, a megjelenítés közlésértéke	269
8. TÉMAKÖR: DIGITÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ	272
8.1 A DIGITÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ ISMÉRVEI.....	272
8.1.1. A digitális kommunikáció jellemzői, szövegtípusai, az új digitális nyelv	272
8.2 A DIGITÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ TÁRSADALMI ASPEKTUSAI.....	273
8.2.1. Az információs társadalom hatása a nyelvhasználatra és a nyelvi érintkezésre	273
8.2.2. Az új „szóbeliség” (chat) jelenségei és jellemzői	275
8.3 DIGITÁLIS SZÖVEGTÍPUSOK	276
8.3.1. Digitális és hagyományos, folyamatos és nem folyamatos szövegek.....	276
8.4 DIGITÁLIS SZEMLÉLTETÉS.....	277
8.4.1. Az előadás szemléltetésének módjai (bemutató, prezentáció)	277
8.5 AZ ELEKTRONIKUS ÍRÁSBELISÉG ÉS A VILÁGHÁLÓ HATÁSA A SZÖVEGRE, SZÖVEGEK A MÉDIÁBAN	278
8.5.1. Az internetes szövegek jellemzői, az írott és internetes szövegek összehasonlítása, az eltérő és azonos jegyek megfigyelése, megnevezése	279
8.5.2. Az internetes adatkeresés, a különböző adatforrásokból származó adatok megbízhatóságának és használhatóságának kérdései.....	280
8.5.3. A különböző forrásból származó információk megadott szempontok szerint való összehasonlítása, megvitatása, kritikai következtetés levonása. A pontos és etikus hivatkozás	282
8.5.4. Az elektronikus média hagyományos (rádió, televízió) és új közlésmódjai (pl. honlap, blog, internet), az új közlésmódok társadalmi hatása	284
IRODALOM	287
1. TÉMAKÖR: ÉLETMŰVEK A MAGYAR IRODALOMBÓL. I. KÖTELEZŐ SZERZŐK:.....	288
1.1. Ady Endre: Új versek	288
1.2. Ady Endre szerelmi költészete	290

1.3. A lírai nyelv sajátosságai Ady Endre A halottak élén kötetében	293
1.4. Arany János nagyepikája	296
1.5. Arany János lírája	298
1.6. Arany János balladái	300
1.7. Babits Mihály: Levelek Íríz koszorújából	303
1.8. Babits Mihály világháborús költészete	305
1.9. A prófeta alakjának megjelenítése Babits Mihály Jónás könyve című alkotásában	306
1.10. Nemzettudat és sorskérdés Herczeg Ferenc Az élet kapuja című regényében	309
1.11. Jókai Mór: Az arany ember	313
1.12. Jókai Mór: Egy magyar nábob	317
1.13. József Attila poétikai útkeresése a Nem én kiáltok (1924) kötet megjelenéséig	320
1.14. József Attila külváros-versei	322
1.15. A gyermeklét képei József Attila költészetében	323
1.16. Kosztolányi Dezső: A szegény kisgyermek panasza	326
1.17. Lélek- és társadalomrajz Kosztolányi Dezső Édes Anna című regényében ..	327
1.18. Elbeszélői módok és nézőpontok Kosztolányi Dezső Esti Kornél című kötetében	331
1.19. Mikszáth Kálmán: A jó palócok	333
1.20. Mikszáth Kálmán: Beszterce ostroma	335
1.21. Petőfi Sándor tájköltészete	337
1.22. Petőfi Sándor szerelmi költészete	340
1.23. Forradalmi látomások Petőfi Sándor lírájában és Az apostolban	344
1.24. Vörösmarty Mihály lírájának jellegzetes témái, problémafelvetései és poétikai megoldásai a Szózatától Az emberek című költeményéig (1836-1846) ..	347
1.25. Vörösmarty Mihály lírája 1849 után	349
1.26. Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde	351
2. TÉMAKÖR: SZERZŐK, MŰVEK, KORSZAKOK A RÉGI MAGYAR IRODALOMBÓL A 18. SZÁZAD VÉGÉIG	354
2.1. Janus Pannonius (1434-1472)	354
2.2. Balassi Bálint szerelmi költészete	361
2.3. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem	364
2.4. Mikes Kelemen: Törökországi levelek	370
2.5. Csokonai Vitéz Mihály: Lilla-ciklus	374
3. TÉMAKÖR: PORTRÉK, METSZETEK, LÁTÁSMÓDOK A 19-20. SZÁZAD MAGYAR IRODALMÁBÓL	377
3.1. Berzsenyi Dániel elégiái	377
3.2. Gárdonyi Géza: Micó	380
3.3. Illyés Gyula: Puszták népe	382
3.4. Juhász Gyula lírája	386
3.5. Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem	387
3.6. Kölcsey Ferenc lírája	390

3.7. Krúdy Gyula: Szindbád	392
3.8. Márai Sándor: Halotti beszéd	394
3.9. Móricz Zsigmond parasztábrázolása	395
3.10. Nagy László lírája	397
3.11. Németh László: Iszony.....	399
3.12. Örkény István: Egypercesek	400
3.13. Pilinszky János lírája.....	403
3.14. Radnóti Miklós eklogái	405
3.16. Szabó Magda: Az ajtó.....	410
3.17. Tóth Árpád impresszionista lírája	412
3.18. Weöres Sándor: Psyché.....	414
4. TÉMAKÖR: METSZETEK A 20. SZÁZADI ERDÉLYI, DÉLVIDÉKI, KÁRPÁTALJAI IRODALOMBÓL.....	418
4.1. Áprily Lajos verselése	418
4.2. Dsida Jenő lírája.....	421
4.3. Gion Nándor novellisztikája	423
4.4. Kányádi Sándor költészete.....	426
4.5. Kovács Vilmos lírája a klasszicizmus és a modernség egységében	429
4.6. Reményik Sándor hazafias és istenes költészete	430
4.7. Sütő András: Egy lócsiszár virágvasárnapja	433
4.8. Tamási Áron: Ábel a rengetegben	436
4.9. Táj és ember harmóniája, hűség és megmaradás Kós Károly Varju nemzetség című krónikás regényében	438
4.10. Wass Albert: A funtineli boszorkány	441
Legismertebb művei:	443
5. TÉMAKÖR: MŰVEK A MAGYAR IRODALOMBÓL. KORTÁRS SZERZŐK	446
5.1. Varró Dániel lírája.....	446
5.2. A szereplők kapcsolatrendszere Tóth Krisztina Pixel (2011) című prózakötetében.....	448
5.3. Esterházy Péter: Utazás a tizenhatos mélyére.....	450
5.4. Egyéni és történeti emlékezet Borbély Szilárd Nincstelének című regényében	453
6. TÉMAKÖR: MŰVEK A VILÁGIRODALOMBÓL	457
6.1. A Biblia néhány jellegzetes műfajának bemutatása	457
6.2. Homérosz: Iliász vagy Odüsszeia	462
6.3. E. T. A. Hoffmann: Az arany virágcserep.....	477
6.4. Lev Tolsztoj: Ivan Iljics halála	478
6.5. Tolsztoj: Anna Karenina	480
6.6. Dosztojevszkij: Bűn és bűnhődés.....	482
6.7. A francia premoderne – Baudelaire, Verlaine, Rimbaud – poétikai sajátosságai (szabadon választott művek alapján).....	485
6.8. Franz Kafka: Az átváltozás.....	488
6.9. Kafka: A per	489

6.10. Camus: Közöny.....	491
6.11. A történetmondás és az értelmezés szintjei Mihail Bulgakov A Mester és Margarita című regényében	493
7. TÉMAKÖR: SZÍNHÁZ ÉS DRÁMA.....	497
7.1. Szophoklész: Oidipusz király	497
7.2. Shakespeare: Rómeó és Júlia	500
7.3. Molière: Tartuffe.....	506
7.4. Katona József: Bánk bán	510
7.5. Szerkesztésmód és létértelmezés – a drámai költemény műfajának meghatározó szerepe Madách Imre: Az ember tragédiája című művében	514
7.6. Az ibseni dramaturgia jellemzői, az analitikus szerkesztésmód érvényesülése Ibsen Nóra (Babaszoba) című drámájában	516
7.7. Csehov: Sirály.....	518
7.8. Bertolt Brecht: Kurázi mama és gyermekei	519
7.9. Örkény István: Tóték	520
7.10. Németh László: Galilei	522
7.11. Beckett: Godot-ra várva.....	523
7.12. A. Miller: Az ügynök halála	525
8. TÉMAKÖR: AZ IRODALOM HATÁRTERÜLETEI	528
8.1. A krimi műfaji sajátosságai Agatha Christie Tíz kicsi néger című regénye alapján	528
8.2. Az irodalom filmen, egy magyar regény filmes adaptációja – összehasonlítás, értelmezés	530
8.3. Ifjúsági irodalom, felnőtt regény: Jonathan Swift: Gulliver utazásai	532
8.4. Népköltészetünk	535
8.5. V. Hugo: A párizsi Notre-Dame regény és rajzfilm változata	538
8.6. Weöres Sándor: Bóbita	539
8.7. Az irodalmi ismeretterjesztés főbb nyomtatott és elektronikus változatai ..	542
8.8. A „Nagy Könyv” és a könyvkereskedelmi statisztikák	543
8.9. Irodalmi ellenutópia és filmes adaptációja – Ray Bradbury: Fahrenheit 451 és François Truffaut: 451 Fahrenheit (1966).....	546
Függelék	550
Varsányi József: Anna (Versek)	550

MAGYAR NYELV

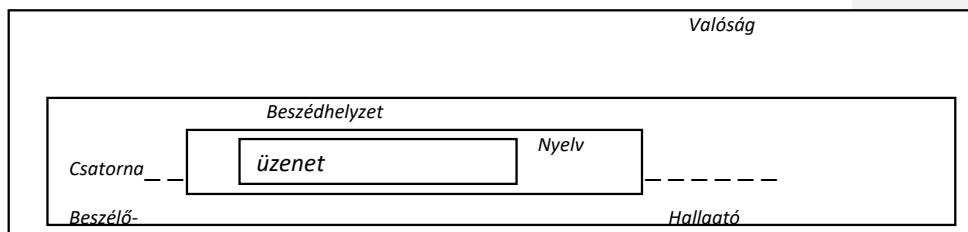
1. témakör: KOMMUNIKÁCIÓ

1.1 A NYELV MINT KOMMUNIKÁCIÓ

1.1.1. A kommunikációs folyamat tényezőinek, céljának, funkcióinak, valamint ezek összefüggésének megértése, bizonyítása beszédhelyzetek elemzésével, szövegértelmezéssel, szövegalkotással

- A **kommunikáció** jelentése: közlésfolyamat. Ennek lényege a **jelhasználat**. Kommunikálni az alacsonyabb rendű élőlények is tudnak: a főemlősök kommunikációja gazdag jelkészleten alapul, s hangképző szervükkel történik, akárcsak az emberi nyelvi kommunikáció. A delfinek ellenben ultrahangokkal kommunikálnak, óriási jelkészlettel. Sőt még a virágok is tudnak egyoldalúan kommunikálni a rovarokkal, amikor illatjeleket küldenek nekik. Nem tekinthető azonban kommunikációnak pl. a napraforgót érő napsütés, mert nem jelhasználaton alapul, hanem fizikai ráhatáson, akárcsak a tömegvonzás.
- Az **emberi kommunikáció** magasabbrendűsége a **jelhasználat szabadságában** rejlik, amit a mondatokban rejlő igazságérték (állítmány) tesz lehetővé. Az emberek például tudnak hazudni, míg az állatok nem. Persze nem a hazugság, hanem a szabadon megválasztott igazság helyezi őket az állatvilág fölé.
- **A kommunikáció tényezői**

A Jakobson-féle ábra és ennek magyarázata

- **Valóság:** Mindnyájan ugyanannak a valóságnak a szereplői vagyunk, és ugyanarról a valóságról kommunikálunk. Ez azonban még nem jelenti a közös valóságot, amely szintén szükséges feltétele a sikeres kommunikációnak. Pl. A Pál utcai fiúk újabb francia-magyar feldolgozásában Nemecekné csalja az urát. A rendező nem ismerte a korabeli magyar társadalmat, s ezért a filmje Magyarországon megbukott. Nem közös valóságról beszélt a nézőközönséggel. A szöveghiányokat a közös előismeret tölti ki. Pl. az *Együtt vagytok-e még?* kérdést baráti társalgásban a beszélő és a hallgató a társhatározó megnevezése nélkül is pontosan értelmezi.
- **Beszédhelyzet:** A beszédhelyzet meghatározza a kommunikáció tartalmát és stílusát is. A beszédhelyzet lehet hivatalos érintkezés vagy privát jellegű kommunikáció vagy egy alá-fölrendelt kapcsolatbeli társalgás stb. Pl. másképp beszélünk József Attiláról egy baráti négy szemközti beszélgetésben, és másképp egy vizsgafeleletben. Különböző beszédhelyzetek az interperszonális, csoport- és tömegkommunikációs helyzetek is.
- **Csatorna:** A csatorna szempontjából különbséget kell tennünk a közvetlen és a közvetett kommunikáció között. Közvetlen kommunikációról beszélünk egy személyes találkozáson folytatott párbeszéd vagy egy telefonbeszélgetés esetében. Közvetett a kommunikáció a levélváltás során. Ezeket úgy is osztályozhatjuk, mint szóbeli és írásbeli kommunikációt. A közvetlen kommunikáció egyidejű, és lehetőséget ad az értelmező és azonnali válaszoló funkciókra. Pl. egy *Hogy érted?* mondat, vagy egy *Sajnos, akkor nem érek rá.* felelet beszúrására. Csatornaként szolgálhatnak a levegőben terjedő hanghullámok és fénysugarak (a személyes kommunikációban), a telefonkábel (telefonbeszélgetésben), a telefonkábel és a képernyő (a chatelésben), a mikrofon és a hangszóró (a tömegkommunikációban), a papír és a posta (a levelezésben) stb. Ezek közül a legkomplexebb kommunikációs típus a személyes társalgás, mert ez ad leggazdagabb lehetőséget az állandó visszajelzésekre és kísérő nonverbális kommunikációra: mimika és gesztusnyelv.
- **Beszélő és hallgató:** A közvetett kommunikációban (pl. e-mail) állandóak a szerepek, de a közvetlen kommunikációban a hallgató (vevő) is aktív, folytonos visszajelzésekkel kíséri a beszélő (feladó) szövegét, és

bármikor átveheti a szót, azaz a beszélő és a hallgató szerepet cserélhetnek.

- **A nyelv vagy kódrendszer:** A beszélő kódolja, nyelvi formába önti az üzenetet, a hallgató pedig dekódolja, a megfelelő kulcs segítségével megfejti az üzenet információtartalmát. Ezért fontos, hogy az adó és a vevő közös nyelvet beszéljenek, pl. ha nem tudok angolul, egy angol nyelvű szövegből csak nagyon kevés információ jön át. De azonos anyanyelven sincs meg mindig a közös nyelv, pl. a szakzsargonok használata csak szakmabeliek között dekódolható.
- **Az üzenet:** Az üzenet a kódokból kivetkőztetett információ. Ez a kommunikáció tartalma. Ez fejt ki hatását a vevőre, és visszacsatolás révén a feladóra is. Ez a hatás azonban a kommunikációban nem determinált, mint az értelem alatti anyagvilágban, hanem szabad döntések, mérlegelések eredménye.

Feladat

Képzeld el egy magyar nyelvi érettségi vizsga feleletét, és ismertesd ennek kommunikációs tényezőit!

Megoldás

- Valóság: A felelet a beszélő és a hallgató közös valóságáról szól, feltehető, hogy mindketten ismerik a szóban forgó nyelvi tényeket.
- Szituáció: A vizsgahelyzet rendszerint feszült, ezt jó föloldani a tanár által, de a tanuló is sokat tehet a feszültségoldás érdekében, pl. a biztos tudás enyhíti a feszültséget.
- Csatorna: Közvetlen szóbeli kommunikáció folyik, ahol a hangos és képi jelek a levegő útján terjednek.
- Beszélő és hallgató: A beszélő elsődlegesen a vizsgálzó, de a vizsgáztató átveheti a szót, főleg kérdések formájában. A beszélő érdeke, hogy kommunikációja folyamatos legyen, s minél kevesebb szerepcserlehetőséget hagyjon a vizsgáztatónak. Ilyenkor a vizsgáztató visszajelzései főleg vizuálisak, pl. helyeslő bólogatás formájában.
- Nyelv: A vizsga rendszerint a közös anyanyelven folyik, s a szaknyelvnek is mindkét fél a birtokában van. A pontatlan terminológiát a vizsgáztató bünteti.

- Az üzenet: A felelet tartalmi oldala, ami a vizsgázó felkészültségétől függ: igaz és hamis állításokból tevődik össze.

- **A kommunikációs cél és funkció**

A kommunikáció minden esetben valamilyen határozott vagy határozatlan céllal megy végbe. Ez nagymértékben függ a beszédhelyzettől. Másképp kommunikálunk, ha az üzenet célja egy sikeres vizsga, és másképp, ha egy baráti társalgásban kerül szóba valamilyen tudományos vagy például irodalmi téma. Jól tudjuk, hogy más egy ismeretterjesztő és egy szakmai előadás jellege. Nézzünk egy példát: Berzsenyi Dániel korai verseit asztalfiókjának írogatta, később azonban lényegi változtatás nélkül kiadta őket. Más lett-e a kommunikációs funkció? Ebben az irodalmi konvenció a sarkalatos pont: Berzsenyi költőelődjeit követve úgy írta verseit, mintha az egész nemzethez szólna. Másképp mivel magyarázható ez a hangütés: *Romlásnak indult hajdan erős magyar...*? A versnek ez esetben esztétikai és konvencionális felhívó funkciója van.

A klasszikus kommunikációs funkciók a következők:

- **Tájékoztatás:** A beszélő (feladó) tájékoztatja a hallgatót (vevőt) valamiről. Pl. *Vettem egy kiló kenyeret.* vagy *Leszadok a boltba.* vagy egy bekeretezett *i* betű a vasútállomáson = 'információs szolgálat'. Ez a legalapvetőbb funkció.
- **Tudakozás:** Ez leggyakrabban kérdő mondatok formájában jelenik meg. Pl. *Hány óra van?* vagy *Veszel kenyeret?* vagy *Mi újság az iskolában?* A tudakozó mondatokra rendszerint választ, tájékoztatást várunk.
- **Felhívás:** A beszélő kéri, utasítja, parancsolja a hallgatót. Ez lehet **direkt**, pl. *Add ide a sót!* vagy **indirekt**, pl. *Ideadnád a sót?* De ide tartozik a '*dohányozni tilos*' tábla is, aminek nem csupán tájékoztató, hanem tiltó funkciója is van.
- **Kifejezés:** Ezzel a funkcióval érzelmeinket fejezzük ki, pl. *sajnálkozás, együttérzés, öröm* stb. Ez nemcsak mondatok formájában (pl. *Fogadja őszinte részvételem!*), hanem gyakran a mimika és a gesztusnyelv révén jut kifejezésre (pl. *mosolygás, fejcsóválás* stb.).
- **Kapcsolatot ellenőrző funkció:** Pl. telefonban a *Halló! Hallasz?* mondatokkal ellenőrizzük, hogy megvan-e még a kapcsolat. A kapcsolatot létrehozzuk (köszönés) és bezárjuk (elköszönés).

- **Metanyelvi funkció**ról beszélünk, amikor maga a kommunikáció a beszélgetés tárgya. Pl. *Nagyon recseg a hangszóróm. Tartsd közelebb a mikrofont! Hogy mondják azt angolul, hogy szeretlek?*
- **Metafizikai funkció**: Ezt tágan értelmezzük: Nemcsak a verbális, hanem a képi, zenei kommunikáció, vagy pl. egy keresztvetés is ide tartozik. A művészi alkotásban az elbeszélő (pl. *Giotto Szent Ferenc élete* sorozata), a leíró (Pl. *Leonardo: Mona Lisa* festménye) és a meggyőző-tanító funkció (pl. Kölcsey *Huszt* című verse) mellett a **gyönyörködtetés** szándéka is erősen érvényesül. Ez pl. tisztán nyilatkozik meg a l'art pour l'art művészetben.

Feladat

Osztályozd az alábbi mondatokat a bennük rejlő kommunikációs funkció szerint!

- *Vettem két liter tejet.*
- *Ideadnád a sót?*
- *Hány óra van?*
- *Halló! Itt vagy?*
- *Nagyon recseg a mikrofon, tedd távolabb a hangszórótól!*
- *Megkereszteltek téged az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében.*
- *Elhull a virág, eliramlik az élet.*
- *Jaj, de imádlak!*
- *Szia, Bandi!*

Megoldás

- *Vettem két liter tejet.* Tájékoztatás
- *Ideadnád a sót?* Indirekt felhívás
- *Hány óra van?* Tudakozás
- *Halló! Itt vagy?* Kapcsolatellenőrző funkció
- *Nagyon recseg a mikrofon, tedd távolabb a hangszórótól!* Metanyelvi funkció
- *Megkereszteltek téged az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében.* Metafizikai funkció
- *Elhull a virág, eliramlik az élet.* Metafizikai, esztétikai funkció
- *Jaj, de imádlak!* Kifejezés
- *Szia, Bandi!* Kapcsolatteremtő funkció

1.1.2. A nyelv szerepe a kommunikációban

A legfejlettebb kommunikációs forma a nyelvi kommunikáció. Ez nyelvi jelek segítségével történik.

- **A nyelvi jelek**

A nyelvi jelek a **morfémák**. **Ez a nyelvi szintek rendszerében így néz ki:**

- a **hangok** (fonémák) jelelemek. Nincs önálló jelentésük, csak jelentés-megkülönböztető szerepük van (pl. *pap – pép – púp*)
- a **morfémák** nyelvi jelek: saját jelentésük van (pl. *kutya*, az *-ász/-ész* képző, a *mult idő jele* stb.)
- a **szintagmák** és a magasabb szintű egységek jelkapcsolatok (pl. *piros rózsá; Jancsi fut.*)
- A *betűk* a hangok látható jelei. (De pl. a kínai írásrendszerben szótagokat jelölnek az írásjelek!)
- A *szünet*, a *hangsúly* és a *hanglejtés* szintén nyelvi jelek.
- Kiegészítő jelek a közvetlen kommunikációban a *mimika*, a *gesztus* és a *testbeszéd* nonverbális jelei.

A morfémák típusai:

- **Szótári szótó** (pl. *kutya*): önálló hangalakja és önálló jelentése van.
- **Nem szótári szótó** (pl. *fá-* mint *fák*): önálló hangalakja, de önálló jelentése van.
- **Álszók:** névelők, névutók, igekötők, kötőszók: önálló alakjuk, de önálló jelentésük van.
- **Toldalékok** (pl. az *-é* birtokjel): önálló hangalakja és önálló jelentése van.

A toldalékok típusai: *képző, jel, rag*. (Ezt csak a jelentés alapján különböztettük meg!) A **képző** megváltoztatja a szó jelentését, és új fogalmat képez (pl. *-ász/-ész* képző, mint *cukrász*). A **jel** csak módosítja a jelentést, de nem alkot új fogalmat (pl. *-b/-bb* fokjel mint *forróbb*). A **rag** kijelöli a mondatbeli szerepet (pl. *-ban/-ben* mint *házban*). Megjegyzés: *Lengyel Klára: Az igenevek... c.*

könyvében (*Nyelvtudományi értekezések* sorozat) az igenevek toldalékait illetően 6 érvet sorol föl amellet, hogy ezek ragok, és csak 4-et amellet, hogy képzők.

- **Nyelvtípusok:**

Minden nyelv külön jelrendszer. Ezeknek négy nagy típusa van: *izoláló (elszigetelő)*, *flektáló (hajlítató)*, *agglutináló (ragasztó)* és *inkorporáló (bekebelező)*.

- **Elszigetelő:** Minden nyelvtani viszonyt külön szóval fejez ki (pl. kínai nyelv, de erősen hajlik efelé az angol nyelv is).
- **Hajlítató:** A nyelvtani viszonyokat adott számú esetrendszerrel fejezi ki (pl. latin és szláv nyelvek).
- **Ragasztó:** A nyelvtani viszonyokat a szóvéghez ragasztott toldalékokkal fejezi ki (pl. magyar nyelv).
- **Bekebelező:** Egész mondatokat fejeznek ki szóalakokkal (pl. egyes indián nyelvek).

Feladat

Hasonlítsd össze a két mondatot!

Beszélsz angolul?   - *Do you speak English?*

Megoldás

A magyar mondat ragasztó típusú nyelven hangzik el. A megszólított személyét (alany) személyraggal (újabbán: személyjel!) fejezi ki, s az *angol* szóhoz is ragot kapcsol. A kérdő mondatot a hanglejtésforma fejezi ki.

Az angol mondat elszigetelő típusú: személyes névmással fejezi ki az alanyt és segédigével, valamint hanglejtéssel a kérdő jelleget.

1.2 PRAGMATIKA

1.2.1. A sikeres nyelvhasználat gyakorlata: a nyelvhasználat, a társalgás összetevői

- A **nyelvhasználat** a társadalom tagjai által történő használata a *nyelvnek*, a nyelv érvényesítése, megosztása interakcióban. Egyénre jellemző nyelvi stílusok összessége, mely területileg és társadalmilag is tagolható. A nyelvhasználat tehát társadalmilag meghatározott, de egyénenként változó. Területi tagolódása szerint beszélhetünk a **nyelvjárásokról** és a **nemzetiségi nyelvhasználatról**. Társadalmi tagolódás szerint a **rétegnyelveket** és a **csoportnyelveket** különböztetjük meg. Az egyén ezek keresztezési pontján áll: egyszerre több társadalmi norma és szokás hat rá, de ezeken kívül vannak egyéni nyelvhasználati jellegzetességei is, mint pl. az **idiolektusok** és a **familiáris nyelvhasználat**.
- A **társalgás összetevői**: az üzenet és ennek nyelvi kódja, amely a nyelvhasználat jellemzőiből tevődik össze. A feladó és a vevő mindig interakcióban dolgozik: kölcsönösen törekednek a kódolás és dekódolás sikerességére. A feladó választ a különböző kódolási módok közül a vevő várható nyelvi kompetenciája szerint: pl. a **nemzetiségi nyelvet** felcseréli a **standardra**, ha a hallgatók közül valaki nincs birtokában a nemzetiségi nyelvnek. Pl. magyarországi román kisebbségek körében megfigyelték, hogy a fiatalok az utcán magyar nyelvre váltanak, holott családi körben a regionális román nyelvváltozatot használják. S ugyanígy: iskolában a standard román beszélik. De azonos anyanyelvűek között is előfordul **„nyelváltás”**, pl. magyar szakos bölcsészek így jellemzik egymás nyelvhasználati szokásait: *„intervokális geminát konzonánsokat ejtesz.”* Ugyanakkor nem szakosok jelenlétében így fogalmaznak: *„hosszan ejted magánhangzók között a mássalhangzókat.”* A nyelvhasználat fontos tényezője a **familiáris nyelvhasználat** is, mi például a palacsintát *palacsintátának* becézzük, s a jó éjszakát köszönés helyett ezt mondjuk: *„Csak Vitaynak rosszcakát!”* Az **idiolektusok** gazdag tárháza a közeli ismerősök közötti megszólítás, becézés. Lányaimat gyakran szólítom *Mókuskámnak, Tapsinak, Macinak*. Ez azonban csak családi körben jellemző, mert mások előtt ugyanők: *Kata, Erzsi és Mari*. Ugyanakkor a testvérei számára Erzsi csak *Zsi*.

Feladat

Gyűjtsd össze egyéni és familiáris nyelvhasználati szokásaidat!

1.2.2. Beszédaktusok

- **A mondat és a beszéd tett**

A mondat matematikai-logikai értelmezése **G. Frege** szerint: Minden mondat leírható egy Fx függvény formájában, ahol F az állítmány, x pedig azon individuumok összessége, amelyekre F ítélet igaz függvényt ad. Pl. F =filozófus állítmány igaz a =Szókratész individuumra, de hamis b =Homérosz individuumra.

J. L. Austin ezeket a mondatokat nevezi **konstantívumnak**. Észrevétele szerint azonban vannak mondatok, amelyek nem írhatók így le. Ezeket **performatívumnak**, azaz **beszédtettnek** nevezi. Pl. a *János megesküdt* mondat konstantívum, míg az *Esküszöm* mondat performatívum. Hasonlók az *Ígérem*, *Megbocsátok* stb. mondatok.

J. Searle tágabban értelmezi a beszéd tett fogalmát. Szerinte minden mondat egyúttal cselekvés is. Ezeknek a beszéd tetteknek 5 csoportját különböztette meg.

- **A Searle-féle beszéd tett csoportok:**

- **Reprezentatívák (ábrázolások):** Pl. *János megadta a tartozását. János nem adta meg a tartozását.* Stb.

- **Direktívák (felszólítások):** Pl. *Légy szíves, add meg a tartozásodat! Megadnád a tartozásodat?* Stb.
- **Expresszívák (érzelemkifejezések):** Pl. *Őszinte részvétem! Köszönöm az ebédet!* Stb.
- **Komisszívák (ígéretetek):** Pl. *(– Akarod-e az itt jelenlévő Juditot feleségül?) – Akarom. Erősen fogadom, hogy többé nem vétkezem.* Stb.
- **Deklaratívák (a valóságot megváltoztató aktusok):** Pl. *Kinevezem a Magyar Honvédség őrnagyává. Megnyitom a tanévet.* Stb.

Más szempontból a beszédett lehet **direkt** vagy **indirekt**. Pl. direkt: *Add ide a sót!* Indirekt: *Ideadnád a sót?*

Feladat

Elemezd a versidézlet mondatait a Searle-féle beszédett csoportok szerint!

*Talpra magyar!
 Hí a haza.
 Itt az idő:
 Most vagy soha.
 Rabok legyünk
 Vagy szabadok?
 Ez a kérdés.
 Válasszatok!
 A magyarok
 Istenére
 Esküszünk,
 Esküszünk,
 Hogy rabok tovább
 Nem leszünk!*

Megoldás

Talpra magyar! Direktíva

Hí a haza. Reprezentatíva
Itt az idő:
Most vagy soha. Reprezentatíva
Rabok legyünk
Vagy szabadok?
Ez a kérdés. Reprezentatíva
Válasszatok! Direktíva
A magyarok
Istenére
Esküszünk,
Esküszünk,
Hogy rabok tovább
Nem leszünk! Kommisszíva

1.2.3. Együttműködési elvek

Konvencionális és társalgási implikaturák (wikipedia.org/wiki/Implikaturák)

- Implikatura: Az implikaturák elmélete szerint a megnyilatkozások teljes jelentése egy mondott jelentésből és egy implikált jelentésből áll.

- Grice négy maximát határoz meg:

Mennyiség: Hozzájárulásod legyen a kívánt mértékben informatív, ne legyen informatívabb, mint amennyire szükséges!

Minőség: Próbáld hozzájárulásodat igazzá tenni, hidd, hogy igaz, amit mondasz!

Viszony: Légy releváns!

Modor: Légy érthető!

- Konvencionális implikaturák

Grice megkülönböztet konvencionális és társalgási implikaturákat. Bizonyos esetekben a beszéd során használt szavak hagyományos jelentése határozza meg, hogy amellet, hogy mit mondunk, mit implikálunk. Például: Ha azt mondom, *ő angol, tehát bátor*, úgy tűnik, mintha az angol mivoltából következtettem volna arra, hogy bátor, pedig nem így gondoltam.

Nem állíthatjuk, hogy a példaként hozott mondat kimondása a szó szoros értelmében hamis lenne, ha a kérdéses következmény nem állna fenn. Ebből következik, hogy vannak olyan implikaturák, melyek konvencionálisak.

- Társalgási implikaturák

A **nem konvencionális implikaturák** egy bizonyos alosztálya a **társalgási implikaturák**, melyek lényegében a beszélgetés bizonyos általános jegyeivel kapcsolatosak és **maximaszegéssel** vagy **maximakihasználással** járnak. Mikor kommunikálunk egymással, akkor többnyire nem összefüggéstelen, egymáshoz nem kapcsolódó megjegyzések egymásutánját produkáljuk. Megjegyzéseink összessége bizonyos mértékig együttes erőfeszítés eredményei, és bennük mindegyik résztvevő bizonyos fokig közös célt, vagy legalábbis egy közösen elfogadott irányt lát. Ez az irány lehet a kezdettől rögzített, de a társalgás során is kialakulhat. Vannak olyan lehetséges társalgási lépések, melyek társalgási szempontból oda nem illőként kizárhatók. Általános elv, amit a társalgás résztvevői elvártan követnek: legyen adalékod a társalgáshoz olyan, amelyet azon a helyen, ahol megjelenik, annak a beszélgetésnek elfogadott **célja** vagy **iránya** elvár, melyben éppen részt vesz. Ezeket a feltételeket nevezzük **együtműködési alapelvnek**.

Hogyan egyeztethető össze az, amit mondott, annak feltevésével, hogy követi az általános együtműködési alapelvet? Ez a helyzet egy jellegzetes társalgási implikaturát hoz létre. A társalgási maximák és a velük kapcsolatos társalgási implikaturák azzal függenek össze, amire a beszélgetés elsődlegesen szolgál.

- A maximák megsértése és kihasználása

A társalgás résztvevője több módon térhet le arról az útról, hogy kövessen egy maximát:

- Nyugodtan s megjátszás nélkül megsérthet egy maximát, ebben az esetben időnként felmerülhet a gyanú, hogy **félrevezet**.
- **Kibújhat** mind a maxima, mind az együttműködési alapelv érvényesítése alól, megmondhatja, jelezheti vagy nyilvánvalóvá teheti, hogy nem akar úgy együttműködni, ahogy azt a maxima megkívánja.
- **Ütközéssel** találhatja szemben magát: lehet, hogy például nem tudja kielégíteni a mennyiség első maximáját anélkül, hogy megsértené a minőség második maximáját.
- **Megszeghet** egy maximát, vagyis nyilvánvalóan nem elégíti ki azt. Feltételezve, hogy a beszélő követni képes a maximát, mégpedig anélkül, hogy egy másikat megsértené. Az előadásmód nyíltsága következtében nyilvánvaló, hogy nem próbál félrevezetni, a hallgató kisebb problémával találja magát szemben: hogyan egyeztethető össze az, amit mondott, annak feltevésével, hogy követi az általános együttműködési alapelvet? Ez a helyzet jellegzetesen társalgási implikaturához vezet, és amikor a társalgási implikatura ily módon jön létre, azt fogom mondani, hogy **a maximát kihasználjuk**.

Feladat

Értékelj a maximák megsértése szerint az alábbi e-mailt!

Ne hagyja ki ezt a lehetőséget! Most 50% kedvezménnyel vásárolhat termékeinkből, Ön tehát termékáraink után 50% prémiumot kap. Szeretne sokat nyerni? Vásároljon sokat! Vásárlóinkra értékes nyeremények is várnak. Megnyerheti az 50% prémiumot. Nyereményének garanciája cégünk vásárlóbarát gyakorlata, és támogatóink, úgymint a Non-Paying, Non-Premium és a Microsoft Non-Money leányvállalata.

Megoldás

Félrevezetés. A beszélő egyértelműen megsérti az együttműködési maximát: nem akar együttműködni a hallgatóval a szövegértés érdekében, sőt szándékoltan félreérthetően fogalmaz, miközben fenntartja a látszatát az együttműködésnek.

1.2.4. Udvariassági formák

A kommunikációs folyamatot társadalmi elvárások, normák befolyásolják, ezek az udvariassági formák.

Kommunikáció kezdeményezése

- **Szemkontaktus**

Ismerősök találkozásakor illik jelezni, hogy észrevettük egymást. Ha úgy látjuk, hogy az illető siet, kommunikációnk a pusztán köszönésre korlátozódik, de ha például mindketten megállunk a buszmegállóban, és van rá időnk, illik beszélgetésbe elegyedni. Az észrevételt szemkontaktussal jelezzük, azaz egymás szemébe nézünk.

- **Köszönés**

A köszönésnek bonyolult társadalmi előírásai vannak. Először is el kell döntenünk, hogy ki köszön előre. Általában előre köszön a fiatalabb az idősebbnek, a férfi a nőnek, az alávett a feljebbvalónak, az érkező az ott tartózkodónak. Ezután mérlegeljük a kettőnk viszonyát: tegeződünk vagy magázódunk, önözzük vagy tetszikezzük a másikat, közeli, bizalmas, familiáris vagy távoli kapcsolatban vagyunk-e egymással. Ezek szerint lehet a köszönés: csók, ölelés vagy pusztán verbális üdvözlés. A verbális üdvözlésnek is igen sok változata van: *Szia! Jó napot kívánok! Kezicsókolom!* Stb. Hibás köszönések a *Napot! Kívánok! Jó napot!* Stb.

- **A társalgás megkezdése**

Gyakori forma az egészségről vagy történésekről való kérdezősködés (*Hogy tetszik lenni? Hogy vagy? Mi újság? Mi van veled, rég láttalak.*). Kevésbé szerencsés az időjárás emlegetése (*Már megint nagyon meleg van. Úgy látom, esni fog.* Stb.) Bizalmasabb viszonyban megkérdezhetjük, hogy hová tart az illető.

- **A társalgás tartalmi részére való rátérés**

Legyünk nyíltak és barátságosak, ezt rendszerint hálásan fogadják. Kezdehetjük pl. így: *Képzeld el, elromlott az autóm, s muszáj busszal utaznom.* Vagy: *Sajnos nem vagyok valami jól, mert éppen fogorvoshoz megyek.* Vagy: *Ma jó napom van, mert csupa kedves emberrel futok össze.* Vagy: *Azt hallom, éppen lakást cseréltek.* stb.

- **A társalgás stílusa**

Ne legyünk túlzottan személyeskedők, se tolakodók, de amennyire a kapcsolat megengedi, legyünk fesztelenek és kedvesek. Különösen jó hatással van a beszélgetésre, ha egy kis humort is becsempészünk mondanivalónkba.

- **A társalgás bezárása**

Ha félbe kell szakítanunk a beszélgetést, ezt röviden indokoljuk meg, s kérjünk elnézést, pl. *Bocsánat, de nekem megjött a buszom!* Ne mulasszunk el ezután elköszönni: *Viszontlátásra! Örülök, hogy találkoztunk!* Vagy: *Szia, jó volna már összejönni egy kis csevegésre!* Vagy: *Szia! Puszilom Katáékat!*

Feladat

Értékeljétek és javítsátok az alábbi levelet az udvariassági szokások szempontjából!

Tisztelt Kovács Tanár Úr!

Sajnálattal közlöm Önnel, hogy tegnap délután elővett a rettegett fejfájás, nem sokkal azután, hogy eltemettük szegény nénikémet, aki a halála előtti hetekben igen sokat szenvedett, és a gondos orvosi kezelések ellenére se változott semmit az állapota. De nem akarom evvel terhelni Önt, mivel Tanár Bácsinak nyilván sok elfoglaltsága van. A leckére térve pedig örömmel tudathatom, hogy a fele már készen áll. De én úgy vagyok evvel, hogy ki korán kel, aranyat lel, tehát reggelenként jó korán fölkelek leckét írni, s így biztosan remélhetem, hogy még a betegségem alatt elkészülök vele, ha a fejfájásom is úgy akarja. Édesanyámmal egyébként sokat emlegetjük Tanár Urat.

De Madáchcsal szólva: „Ember küzdj, és bizva bízzál!” Így hát bizton remélem, hogy a dolgozatra meggyógyulok, s ott fogok ülni a küzdők első sorában. A temetésen azonban a lábam is kificamodott, s így nem javasolja az orvos, hogy a tornaórákon is személyesen vegyek részt.

Hát a kedves Tanár Úr hogy van, meg a kedves Felesége betegsége? Fogadja Tanár Úr szívből jövő jókívánságomat mindkettőjüknek!

Köszönettel az én legkedvesebb Tanár Uramnak

Ifj. Buta Elek s.k.

Megoldás:

Tisztelt Tanár úr!

Sajnálattal közlöm Tanár úrral, hogy tegnap délután szegény nénikém temetése után megfájdult a fejem. A leckéket igyekszem pótolni, a fele már kész van. Remélem, hogy a dolgozatra meggyógyulok, azonban a lábam is kificamodott, s ezért a tornaórákon való részvételt az orvos nem javasolja.

Édesanyámmal sokat emlegetjük Tanár urat és kedves feleségét. Fogadja szívből jövő jókívánságunkat mindkettőjüknek!

Köszönettel: Okos Elek

1.3 NYELVI ÉS VIZUÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ

1.3.1. Az emberi kommunikáció nem nyelvi jelei és kifejezőeszközei (pl. gesztusok, mimika, térközsabályozás, tekintet, külső megjelenés, testtartás, fejtartás, csend)

A nem nyelvi (nonverbális) kifejezőeszközök: Ezek a mimika, a gesztusnyelv, a testbeszéd stb.

- A **mimikai jelek** többnyire ösztönösek. Pl. a homlokráncolás az erős koncentráció vagy a nemtetszés jele. A mosoly a derű, gyakran a humorérzékelés. A nevetés sokszor az ügyetlenség büntetése, de lehet felszabadult nevetés a váratlan szerencsés fordulat hatására vagy a humorérzék ellenállhatatlan kitörése. A lefelé görbülő száj a bánat, szomorúság kivételére. A kikerekedő szem és a tátva maradó száj a csodálkozást jelzi. Az ásítás az unatkozást, az elpirulás a szégyenkezést stb.
- A **gesztusok** sokszor tanult, kultúrafüggő jelek: például a bólogatást és a fejcsóválást a bolgárok fordítva használják, mint mi. Tanult jel a lefelé fordított hüvelykujj, ami a rómaiak recipe ferrum jelzéséből származik. A fölfelé mutatott hüvelykujj ellenben a 'megcsináltuk' jelentéssel bír. Az integetés sem egyforma mindenütt: hagyományosan a magyarok a kézfej függőleges integetésével búcsúznak, míg mások ugyanezt vízszintes kézmozdulattal jelzik.
- A **testbeszéd (testtartás, fejtartás):** Ezek is ösztönös, tudattalan jelek. Ha valaki összehúzza magát, az a félelem jele. Ha a szék szélén, merev tartásban ül, szorongásról árulkodik. Ha ellenben hanyatt vágja magát a fotelban, nyugalomról, fölényérzetről tanúskodik. A kéztördelés idegességet árul el, a malmozás pedig unalmat. A lecsüggedő fej reménytelenséget mutat. A felszegett fej és egyenes tartás büszkeséget. Rodin Gondolkodója térdére könyökölve öklére szorítja az állát. Ez az erős koncentráció jele.
- A **térközszabályozás** eredetileg ösztönös, és alighanem az aura kiterjedtségével függ össze: zárkózott, introvertált személyiségek nagyobb, a közvetlen, extrovertált személyiségek ellenben szűk térközt kedvelnek. De ennek is van szimbolikus, tanult változata, ha például azt mondjuk, hogy valakivel szemben ajánlatos *három lépés távolságot tartani*, ez a bizalmatlanság kifejezése. Királyok, nagyurak meg is követelték alattvalóiktól ezt a távolságot.
- A **tekintet** fontos kommunikációs eszköz, a szemkontaktussal figyelmet árulhatunk el vagy kérhetünk magunknak. Ha például Jancsi beszélget órán a szomszédjával, s a tanár rápillant, abbahagyja

a mással való foglalatosságot, és fölveszi a tanári magyarázat fonalát. Az udvariasságban is fontos kifejezőeszköz lehet a szemkontaktus: ha például a kalauz kezelésre kéri a jegyünket, nem illik rápillantás nélkül átnyújtanunk. S általában is illik a beszélő szemébe nézni. Ismerjük a *szemlesítve* szó jelentését is.

- A **külső megjelenés** társadalmilag szabályozott. Bizonyos eseményeken tiszteletet fejezünk ki az alkalomhoz illő öltözettel. Ezt nagymértékben szabályozza a divat. Régebben az emberek rangjukhoz méltóan igyekeztek öltözni, ma ez sokkal demokratikusabb, pl. a fiatalok körében egyre inkább a lezser öltözet a divat.
- A **csend** sok mindent elárulhat. Nagyobb publikumban a csend a beszélőre való erős figyelem jele. Váratlan esetet sokszor döbbszent csend kísér. De párbeszédben a hosszú csend sokszor kínos, és a mondanivaló hiányáról tanúskodik. A csend lehet hatásszünet is, vagy akár az intim kapcsolat jele.
- A **nonverbális jelek és a kommunikációs csatorna**: A nem nyelvi jelek a beszélő oldaláról kiegészítik, a hallgató oldaláról helyettesítik (állandó visszajelzések) a beszédet. A nonverbális jelek elsődlegesen a közvetlen kommunikációban töltenek be döntő szerepet. A közvetett kommunikáció leszűkíti az üzenetváltást színező jeleket. Pl. az írott szöveg kénytelen nyelvi jelekkel helyettesíteni a kifejező funkció egyéb jeleit. Pl. azt írjuk: *Nagyon elszomorított, amit írtál.* Vagy: *Soraid igen megörvendeztetek.* E-mailben gyakran emotikonokkal, szívecskével pótoljuk mimikai jeleinket. Ez azonban nagyon szegényes eszközkészlet.

Feladat

Értelmezd a testbeszéd alábbi ábráit!

Néhány példa az érzelmet, lelkiállapotot jelző gesztusokra

ujjtördelés

az áll megtámasztása

ceruzával játék

homlok karral elsimitása

az arc kézbe temetése

az áll simogatása

gyűrűvel játék

a homlok nyomása ujjhegygel

Megoldás

Balról jobbra, felülről lefelé haladva: 1. idegesség, 2. figyelem, 3. koncentráció, 4. fáradtság, 5. rémület, 6. tőprengés, 7. szórakozottság, 7. a memória erőltetése

1.4 A KOMMUNIKÁCIÓ MŰKÖDÉSE

1.4.1. A kommunikáció formája: a szóbeliség és az írásbeliség

- **A nonverbális jelek és a kommunikációs csatorna** (ld. előző tétel!)
- **Az írott és a hangzó kommunikációs jelek:** Ennek tekinthető az írásos kommunikáció valamennyi jele. Az írott szöveg jelei a betűk, amik hangokat helyettesítenek, de csak a fonémákat, ill. a szüneteket és az írásjelek által megadott modalitást. A hangzó jelek ellenben sokkal árnyaltabbak, s pontosan jelzik a mondatfonetikát.
- Hangsúly: Pl. a vizuális kommunikációban a *Kati szereti Jancsit.* és a *Kati szereti Jancsit.* mondatok azonosak, míg szóban különböznek.
- Hanglejtés: Pl. *A csuda vigye el ezt a követ!* mondatnak szóban számos variációja lehetséges, míg ezt írásban csak a felkiáltójel jelzi.
- Szünet: Pl. egy mondat után a szónok hosszú hatásszünetet tarthat, amit írásban csak a szimpla szóköz jelöl.
- Beszédtempó: ezt az írott szöveg egyáltalán nem jelöli.
- Hangszín: Szóban különbség van egy sipítózó kellemetlen hang és egy kellemes bariton között, de a vizuális megjelenés ezt sem tudja visszaadni.
- Hangerő: A túlzott hangerő és a motyogás között óriási a különbség, de írásban általában ez is jelöletlen.
- **Az írott és a hangos kommunikáció:** A vizuális kommunikáció térbeli, ami azt jelenti, hogy az üzenetet egy időben látjuk, míg a nyelvi kommunikáció időbeli. Írásban lehetőség van a szövegrészlet újraolvasására, míg szóban erre nincs. Illetve a feladó oldaláról a szöveg javítható, míg szóban csak helyesbíthető. Az írott kommunikáció illusztrációt is tartalmazhat, a szóbeli ellenben nem. Írott kommunikáció a siketek jelbeszéde is, csak átírva a siketnémák jelrendszerébe. Szintén írásos nyelvi kommunikáció a chat. A kettő azonban legtükrözősebben a közvetlen kommunikációban találkozik. Számítógéppel a videóhívás közelíti meg ezt. Ezekben együtt vannak jelen a nyelvi és vizuális jelek, mint pl. a nonverbális kommunikációs jelek, és adott az állandó visszacsatolás lehetősége.

Feladat

Jelöld a hangsúlyviszonyokat az alábbi szövegben!

Felhívjuk utasaink figyelmét, hogy a Budapest-bérlet csak a főváros határáig érvényes. Onnan jeggyel, illetve környéki jeggyel vagy bérlettel utazhatnak.

Megoldás

Felhívjuk utasaink figyelmét, hogy a Budapest-bérlet csak a főváros határáig érvényes. Onnan jeggyel, illetve környéki jeggyel vagy bérlettel utazhatnak.

1.4.2. A szövegfajták tartalmi és formai jellemzőinek kapcsolata a kommunikációs folyamattal

- **Szövegtípusok:** A szövegeket sokféle módon osztályozhatjuk. Különbséget tehetünk **szóbeli** és **írásbeli**, **spontán** és **tervezett**, **leíró**, **elbeszélő**, **érvelő** és **művészi szövegek** között. Itt az utóbbi szempontot vesszük figyelembe.
  - **Leíró szöveg:** Lehet egy tájkép, egy személy vagy egy tárgy leírása stb. Jellegzetes kompozíciós módja a **térbeliség** rendje. Eszerint lehet ráközelítő, amikor az egész képtől haladunk a részletek bemutatása felé, vagy távolodó, ami ennek fordítottja: a részletből indul ki, és halad a kép egésze felé; állhat egymás utáni vagy egymás melletti képek sorozatából. A leíró szöveg rendszerint önmagában álló kerek egész, a hallgató ritkán szakítja meg válasz vagy kérdés céljából.
  - **Elbeszélő szöveg:** Egy esemény vagy történet elbeszélése. Jellemző kompozíciós módja az **időrend**. Ezen belül lehet egy vagy több szálon futó elbeszélés. Különleges módja az *in*

medias res kezdés. Más szempontból szenttelen, tárgyilagos elbeszélés vagy élményszerű beszámolás; ill. tudósító vagy jelenetező. A hallgató ezt is ritkán szakítja meg, inkább csak nonverbális jelekkel reagál. Erre példa Esti Kornél beszélgetése a bolgár kalauzzal.

- **Érvelő szöveg:** Célja a meggyőzés, egy tényállás vagy egy összefüggés bizonyítása. Ez szónoki művek esetén inkább érzelmi, szaktudományos szövegekben pedig racionális alapú. Kompozíciós módja a **logikai rend**. Használja az érveket, hasonlatokat, példákat, cáfolatokat. A hallgató gyakran vet fel ellenérveket, rendszerint a szöveg logikai hiányosságaira reagál. Az ellenérveket nem illik szőnyeg alá söpörni, hanem meg kell cáfolni őket. Klasszikus formája a dialógus.
- **Művészi szöveg:** Műfajai igen sokfélék, formája prózai vagy verses, műneme líra, epika vagy dráma. Célja a gyönyörködtetés. Általában a forma a tartalommal egyenrangú s attól elválaszthatatlan. A modern vers egysége a szó, nem pedig a mondat. Fontos eszköze a motívum. Eredetileg szóbeli formájú volt, de ma már inkább írásos formában jelenik meg. Az olvasó így nem szólhat vissza, de jó esetben együtt gondolkodik a feladóval.

Feladat

Elemezd az alábbi szöveget a szövegtípus jellegzetességei szempontjából! Határozd meg a szövegtípust is!

„A két lány vidám nevetéssel intett búcsút egymásnak; Diana nekivágott a Gyümölcsös-lejtőnek, Anne pedig a postahivatalba indult. Odaérve egy levelet talált, és még csupa lázas izgalom volt, amikor Gilbert utolérte a Fénylő Vizek Tava felett átívelő kis hídon.” (L. M. Montgomery: Anne válaszáton)

Megoldás

Elbeszélő szöveg, amely időrendben szerveződik a következőképpen:

„1. A két lány vidám nevetéssel intett búcsút egymásnak; 2.a. Diana nekivágott a Gyümölcsös-lejtőnek, 2.b. Anne pedig a postahivatalba indult. 3. Odaérve egy levelet talált, 4. és még csupa lázas izgalom volt, amikor Gilbert utolérte a Fénylő Vizek Tava felett átívelő kis hídon.” (L. M. Montgomery: *Anne válaszáton*)

1.4.3. Példák a különböző közlésmódok kommunikációs funkcióira (párbeszéd, történetmondás, levél, üzenet, feljegyzés, köszönés, megszólításformák)

- **Párbeszéd:** Jellemzője a beszélő és hallgató gyakori szerepcseréje. Irodalmi és filozófiai szövegekben is gyakori, de fő megjelenési módja a közvetlen kommunikáció. Gyakori benne a tudakozó és felhívó funkció is. A hétköznapi társalgásnak is ez a legjellegzetesebb formája. A szerepcsere szándékát rendszerint nonverbális jel fejezi ki. Nem illik egymás szavába vágni, de az sem való, hogy a hallgató ne jusson szóhoz. Az együttműködés szabályai érvényesek.
- **Történetmondás:** Jellemzője a folyamatosság: a hallgató figyelemmel kíséri a beszélőt, s nonverbális jelekkel reagál az elbeszélésre, de illik a történetet végighallgatni, s csak utána venni át a szót. Kérdésekkel természetesen segítheti a hallgató a kommunikáció sikerességét. Szépirodalmi műneme az epika. A köznapi kommunikációban jellemző műfaja a beszámoló, pl. otthon elmeséljük, hogy mi történt az iskolában.
- **Levél:** Jellemzően írásbeli műfaj. Lehet hivatalos vagy magánlevél, sőt szépirodalmi műfajként fiktív levél is (pl. Mikes Kelemen: *Törökországi levelek*). A hivatalos levélre az önözés és a tárgyilagos, szenttelen stílus jellemző. Ezzel szemben a magánlevél közvetlen stílusú és gyakran tegeződő

jellegű. Kommunikációs funkciója lehet rövid üdvözlés vagy részletes tájékoztatás, beszámoló. A magánlevél kerüli a modorosságot. Fontos tartozéka a megszólítás és elköszönés, valamint a keltezés. Természetesen egyirányú, közvetett kommunikáció, bár digitális formában, pl. a chatben párbeszéd is kialakulhat.

- **Üzenet:** Egyirányú, rövid kommunikációs műfaj. Közvetett formájú, és eredetileg írott, posta útján továbbított szöveg, ld.: levél! Ilyen a távirat is. Ma telefonon hagyhatunk hangüzenetet is, vagy interneten e-mailben, esetleg Facebookon is továbbíthatjuk üzenetünket.
- **Feljegyzés:** A hivatalos kommunikáció eszköze, amely inkább időbeli kommunikációhoz kapcsolható. Feljegyzést készíthetünk egy értekezletről, konferenciáról stb. Rokon műfaj vele a napló. A naplóban önmagunkat emlékeztetjük életünk fontos eseményeire. Ennek lehet szépirodalmi célja is.
- **Köszönés:** A kommunikációs kontaktus megteremtésének, ill. bezárásának fontos eleme. A köszönést mindig viszonzni kell, még akkor is, ha a kommunikáció a szimpla köszönésre korlátozódik. A köszönésnek bonyolult illemszabályai vannak: pl. előre köszön a fiatalabb az idősebbnek, a férfi a nőnek, az érkező az ott lévőknek stb. A köszönés sose legyen hányaveti, bár a rohanó idő ezt egyre inkább terjeszti. Ne feledjük, hogy a köszönés eredetileg áldomásforma volt, s így szépek azok a formák, amik ebből valamit megőriztek, pl. *Jó napot kívánok!* és nem szép a csonka köszönés, mint pl. a *Jó napot! Napot! Kívánok! stb.*
- **Megszólítás:** Ez is a kommunikációs kontaktus megteremtésének eszköze, gyakran azonos is a köszönéssel. Négy alapvető formája van: a tegeződés, a magázódás, az önözés és a tetszikezés. Bonyolult társadalmi szabályok írják elő, hogy mikor melyiket használjuk. A tegeződés a legközvetlenebb, fesztelen, barátságos forma. Közeli ismerősök és fiatalok használják. Szép és magyaros a magázódás is. Magázódnak azok a felnőttek, akik még nem tegeződtek össze. Az önözés a hivatalos és üzleti érintkezés rideg módja. Tetszikezni azokat szokás, akiknek tisztelettel tartozunk: fiatalok az időseknek, férfiak a nőknek, diákok a tanároknak szólnak így. A megszólítás másik tényezője a jelző vagy titulus. A tekintetes, nagyságos stb. a demokratikus társadalmakban kiment a divatból, de az *úr, asszony* titulus ma is használatos. Jelzőként a *tisztelt, kedves, drága, édes* szavak vannak használatban. Az első a hivatalos érintkezés sajátja, de ha lehetséges, itt is helyettesítsük a *kedves* megszólítással! A

kedves jelző a legelterjedtebb, míg az *édes* a legcsaládiasabb. A *drága* kissé erotikus színezetű.

Feladat

Értékelj az alábbi diáklány által írt levelet a kommunikáció sikeressége szempontjából!

Szia Andita-Bandita!

Igen, igen. Időnként előfordul, hogy jelentkezem. Milyen kérdés az, hogy találkozunk-e otthon?! Persze, hogy találkozunk. Egy péntek este összeülünk, alkoholizálunk, filmmaratonozunk. Közben pedig megvitatjuk az élet nagy dolgait. A mai nap egy rohanás volt. Szülinapi meglepetést készítettünk. Te, olyan volt a szervezés... szerintem maffia nem csinálja ilyen szinten! Szóval vérprofik vagyunk.

Mindent összehoztunk, mindent kicsempésztünk a szobából az ünnepelt jelenlétében.

Először is a kedvenc lila kacsáját (ami ráadásul szőrös is!) léptettük le. Mondhatni, elraboltuk. Fenyegető levelet is írtunk – nem vagyunk mi amatőrök! Újságból kivágtunk betűket, azokat ragasztottuk fel egy papírra.

Abba minden ott volt fehéren-feketén! Kövesse az utasításaimat, különben az alternatív kacsáját fokhagymanyomón passzírozzuk keresztül.

Ezt Babus nagyon elhitte.

Még egy piros kinyitott esernyővel is sétálgatott a Margitszigeten. Hiába nem mazsola ez a lány.

A végcél a Citadella volt. Ahol mi egy isteni, saját készítésű pudingtortával és pezsgővel vártuk.

Akkor ott volt egy nagy eszem-iszom. Tiszta piknik hangulat. Vittük a kis virág székpárnákat, meg a kockás konyharuhákat.

A biztonsági őr bácsi szóvá is tette, hogy esetleg talán tulajdonképpen nem kéne közterületen alkoholt juttatni a vérünkbe, de mi nagyon meggyőztük, hogy csak egy pohárával iszunk meg. Ami egyébként igaz is volt, csak az a pohárka kicsit nagyobb volt az átlagos pohárkánál. Teljesen kipurcantunk. Hazaérve már csak az ágyig tudtuk elvonszolni magunkat. Jött a jól megérdemelt pihenés! Ez történt ma. Gondolom, neked legalább ilyen mozgalmas napod volt: repülőket térítettél el, esetleg partra kiúszott bálnákat próbáltál megmenteni, vagy kikísérletezted az instant véres hurkát.

További szép napot!

Aztán te ne hanyagolj ilyen sokáig, mint én téged!

Üdv

Pici

Megoldás

Jellegzetes diáknyelvi szöveg. Keveredik benne a felnőtt- és gyereknyelv. Gyereknyelvi sajátosságok: *bácsi, Pici, szülinap, Babus*. A felnőttnyelvet a krimi és a hivatalos nyelv keverésében fedezhetjük fel, s főleg az utóbbit ironikusan kezeli: *esetleg talán tulajdonképpen nem kéne közterületen alkoholt juttatni a vérünkbe*. A krimi elemeit főleg az argó kifejezésekben találhatjuk: *léptettük le, nem vagyunk mi amatőrök, maffia stb.* Az élőbeszédjelleg is domináns, pl. az ilyen kifejezésekben: *Akkor ott volt egy nagy eszem-iszom*. Jellemzője még a humor is, pl. *instant májashurka*.

1.5 SZEMÉLYKÖZI KOMMUNIKÁCIÓ

1.5.1. Kommunikációs zavar, manipuláció, elvárás, megfelelés

- **A konfliktusok kezelése egyéni szinten**

Személyközi konfliktus: két vagy több személy céljainak, elképzeléseinek, érzéseinek vagy magatartásformáinak összeegyeztethetlensége.

Reagáló magatartások:

- **Elkerülés** – Nem erőltetem saját célomat, de nem működöm együtt a másik céljának elérése érdekében sem.
- **Alkalmazkodás** – Nem erőltetem saját célomat, viszont együttműködöm a másik céljának elérése érdekében. A másik partner érdekeihez való igazodás. Az alkalmazkodó személyek igyekeznek fenntartani a kapcsolatokat.
- **Versengés** – Erőteljesen törekszem saját célom elérésére, és nem vagyok tekintettel a másik céljára.
- **Együtműködés** – Elfogadom a másik fél érdekeit, miközben érvényt kívánok szerezni saját érdekeimnek is. Lehetőség van olyan megoldásra, amely a résztvevő felek mindegyikének kielégíti az érdekeit. Nyitottságot és bizalmat kíván meg. Gyakori konfliktuskezelési közelítésmód.
- **Kompromisszum** – Engedek a saját érdekeimből, de ugyanezt elvárom a másik féltől is. Olyan megvalósítható megoldást keresek, amely mindenki számára elfogadható (alkudozás, a különbségek csökkentése, a szavazás).

- **Kommunikációs zavarok**
A közvetlen emberi kommunikáció modern szemléletére jellemző, hogy az emberek közötti jelzésváltásokat bonyolultnak és soktényezősnek mutatja be. A kompenzáció eszköze mindig a *redundancia*. A redundancia megnyilvánulhat *időben* és *extenzitásban*. *Időben* azt jelenti,

hogy azonos jelzések egymás után többször megismétlődnek. Tipikus helyzet, hogy ha meg akarunk valakit szólítani, és az éppen nem figyel, vagy a zaj miatt nem elég hangos a beszédünk, akkor a megszólítást ismételjük. Az ismétlések általában egyre hangosabbak.

A *redundancia extenzitása* azt jelenti, hogy például a nonverbális kommunikációban többféle csatorna közvetít bizonyos információkat vagy szándékokat, és a többféle jel együttesen megkönnyíti a felismerést. Ha szavunkat nem hallják meg, vagy verbális jelzésünkre nem reagálnak, integetni kezdünk, vagy feltűnő mimikai mozgásokkal próbálkozunk.

- **Kommunikációs zavar**

Kommunikációs zavarról akkor beszélünk, ha redundanciával és intenzitási változtatással sem jön létre megfelelően a kommunikáció. A zavar különféle mértékei lehetségesek. A *teljes kommunikációs képtelenség* ritkán áll elő. Beszűkül a kommunikáció lehetőségköre, ha teljesen idegen kultúrában nem értjük a nyelvet. Általában a nyelvtudás hiányát is áthidalják a gesztusok, illetve a megerősítésen és tagadáson át történő egyezkedés a *közös kontextus* és *közös kód* létrehozásával. Általában sokat segít a nem verbális kommunikáció és a metakommunikáció, ezen át érzelmi állapotok, viszonyulásmódok, intenciók közvetíthetők. Viszonylagos kommunikációs nehézségek származhatnak bizonyos betegségekből és különféle *fogyatékoságokból*. A mozgáskorlátozott ember poszturális kommunikációja lesz szegényebb, nehezebb a térközszabályozás, gyakran a gesztus is. Az érzékszervi fogyatékoság egész kommunikációs csatornákat kapcsolhat ki, például a vak ember kizárólagosan a hallására van utalva.

A kommunikáció finom zavarai a gyakoribbak. A verbális kommunikációban zavart okozhat a *nyelvi szocializáció* hiányossága. A hiányos nyelvi szocializáció például a megfelelő iskolázottság hiánya.

- **Manipuláció**

Manipulációról akkor beszélünk, ha a feladó bizonyos információkat elhallgat, elrejt vagy elferdít, illetve, ha úgy fogalmaz, hogy az együttműködés irányítottan sikertelen legyen. Manipulációval gyakran találkozunk a piaci és politikai szintéren. Pl. a feladó megemlíti, hogy a termelés a gépjárműgyártásban az év májusában 10%-kal növekedett, de elhallgatja, hogy áprilisban 20%-kal visszaesett. Vagy: egy mosóporreklámról szóló előadásban az előadó megdicséri a magyar kenyeret, s az így elrejtett étvágygerjesztést arra használja föl, hogy eladja

a mosóport. Vagy: a média hangsúlyozza, hogy a pedagógusbérek 10%-kal nőttek, holott megvonták az egyéb juttatásokat, pl. túlórapénzt (**elferdítés**). Vagy: a média gyakran emlegeti a madárinfluenza terjedését, de nem tisztázza, hogy ez az emberi szervezetre veszélytelen. A hallgató nincs tisztában a madárbetegség természetével, tehát nem tudja sikeresen értelmezni a híreket (**sikertelen együttműködés**).

- **Elvárás**

Az elvárás jelentkezhet a társadalom oldaláról (pl. hogy a diplomaták, tévébemondók viseljenek öltönyt és nyakkendőt) vagy az egyén oldaláról (pl. hogy az árucikk elégítse ki igényeit és álmait), illetve a kettő oldaláról együtt (pl. hogy kedvenc sztárom feleljen meg a korosztályomnak és társadalmi rétegemnek megfelelő divatideálnak).

Másfelől az elvárás a kommunikációban azt jelenti, hogy a feladó kódja legyen összhangban az általam birtokolt kódrendszerekkel, vagyis, hogy sikeres legyen az együttműködés feladó és vevő között.

- **Megfelelés**

A megfelelés igénye alapvető szociális-pszichológiai késztetésünk. Szeretnénk megfelelni a szülői, baráti elvárásoknak, ill. a társadalmi normáknak. Ritka az olyan autonóm személyiség, aki abszolút öntörvényűen alakítaná megfelelési igényeit. A megfelelési kényszernek különböző fokozatai vannak: előfordul, hogy egyesek minden elvárásnak szeretnének megfelelni. Az ilyen személyiségek gyakran válnak szorongóvá, esetleg pszichésen sérültté. A megfelelési szándékainkban sokszor öntudatlanul létező modelleket követünk (pl. szeretnénk hasonlítani a felső tízezerhez). Ezt gyakran használja ki a reklámanipuláció: pl. egy koptatott farmerba öltözött csinos nőt mutat egy drága gépkocsinak támaszkodva. Ennek öntudatlan interpretációja, hogy ebben a viseletben én is olyan leszek, mint a gazdagok.

Feladat

Értelmezd az alábbi mondatot a megfelelés és elvárás oldaláról!

Nem érek rá ma délután, ugyanis muszáj sokat tanulnom, mert anyu azt szeretné, hogy orvos legyek belőlem, mint az apuból.

Megoldás

A mondatra jellemző a szülői elvárásoknak való megfelelés vágya. A szülői elvárás az apai példaképet állítja a gyermek elé.

1.6 A TÖMEGKÖMUNIKÁCIÓ

1.6.1. A különféle kommunikációs helyzetekben elhangzó üzenetek céljának dekódolása, az üzenetek szándékának felismerése

- **Kommunikációs cél**

A kommunikációt elsődlegesen a kommunikációs cél határozza meg. Ez lehet **tájékoztatás, felhívás, tudakozás, kifejezés, művészi cél** stb. (Ld: 1.1.1 tétel!) A tömegkommunikáció tájékoztathat valamely tudományos eredményről, hírekről, információról. A tájékoztatás gyakran együtt jár a

véleményközléssel. Felhívhat például valamely termék megvásárlására (reklám), politikai szavazásra (kampány) stb. A tudakozás a befogadó oldaláról jelentkezik elsősorban, de lehet pl. statisztikai adatgyűjtés is (közvélemény-kutatás). A kifejezés a tájékoztatás mellékfunkciójának tekinthető, pl. a média egy tömegszerencsétlenség alkalmából kifejezi a kormány együttérzését. A művészi cél a többi célt komplex módon egyesíti, de ezeken kívül még gyönyörködtet is. A kommunikációs eszközöket a cél szolgálatába állítjuk.

- **Az üzenet céljának dekódolása**

A cél eredményessége sok mindentől függ: az adó és a vevő közös nyelvi kulcsa, a csatorna minősége, a vevő befogadási készsége, az adó adekvát csomagolása stb. A **közös nyelv** nem csupán a közös nyelvtudást jelenti, hanem pl. a szaknyelvben való jártasságot is. Így különbség van a szakszövegek és az ismeretterjesztő célú szövegek között. A **csatorna minősége** elsődlegesen a zajok kiszűrését jelenti (ne recsegjen a mikrofon, ne árnyékolják a vételt, ne szűrődjenek be mellékzajok stb.). A vevő **befogadási készségén** a pozitív vagy negatív hozzáállást kell érteni: fontos, hogy meglegyen a bizalom a vevő oldaláról. Pl. egyes tévénezők az M1 csatorna híreit részesítik előnyben, mások az ATV híradását, a másik csatornával szemben pedig bizalmatlanok. A pozitív hozzáállás nem jelenti a manipulációnak való ellenállás hiányát. Az adó **csomagolása adekvát**, ha a tartalmat megfelelően tudja kódolni, pl. egyértelműen, világosan fogalmaz, pontosan annyit mond, amennyi elégséges és szükséges a megértéshez. Nem vét nyelvi hibákat, nem fogalmaz félreérthetően, nem hallgat el fontos tényeket és véleményeket stb.

- **Az üzenet szándéka** némileg más, mint a kommunikációs cél: pl. marketingtevékenység, meggyőzés, oktatási cél, karitatív célú felhívás, szándékos megtévesztés stb. A legtöbb negatív szándék az üzleti és politikai kommunikációban fordul elő.

- **Az üzenet szándékának felismerése:** Fontos a megtévesztéssel és manipulációval szembeni gyanakvás fenntartása. Ellenőriznünk kell, hogy ki a feladó: eléggé megbízható-e, pl. tudhatja, nyújthatja-e azt, amit közöl vagy kínál. Pl. a piaci árszint alatti árukínálat gyanút ébreszt. Ne reagáljunk, ha a feladó teljesen ismeretlen, ellenőrizhetetlen. **Szélhámosságokkal** szemben legyünk éberek: ha például egy ismeretlen

feladó tízmilliós nyeremény fejében tízezres eljárási költséget kér, ne utaljunk neki biztosítékok nélkül. A nyerőnek nem szokás fizetnie. A **manipuláció** esetén ellenőrizzük az adatok megbízhatóságát, és azt, hogy nem hallgat-e el valamit. A túlzott agitatív szándék is gyanút ébreszt, különösen, ha az személyeskedő. Gyakori fogás az is, hogy a közvélemény vágyait túlzottan kiszolgálja az ígéret. Ilyenkor meg kell vizsgálni, hogy az ígéret teljesíthető, reális-e. Vagy, hogy mit nyer rajta a feladó, nem fűződik-e személyes érdeke a tények elferdítéséhez.

Feladat

Döntsd el, hogy valódi nyereményről vagy törvénytelen pénzszerzési kísérletről van-e szó az alábbi e-mailben! Döntésed indokold!

Ez átvételt igazolja a levelet nekünk; Ez a program célja, hogy ösztönözze az internethasználók elősegítve tevékenységüket. Nagyrészt Ez a program által támogatott emberek az internet ipar és más pékárú emberbarát együtt Microsoft Promotion Award díjat.

Ez egy ritka lehetőséget nyújtanak az e program figyelembe véve a tényt, hogy a sorsolás alapján az e-mail címeiket. Ezek az e-mail címeiket, ahol a generált egy speciális szoftver elvén esély gratulálunk még egyszer.

Kezdeni feldolgozása a követelés díjat, akkor van szükség, hogy töltsé ki a mellékelt igénypontok ellenőrző űrlapot, és küldje vissza e hivatal ellenőrzést.

Ennek része elhatározásunkat, hogy érdekeinek védelme a nyertesek, elnyerte a díjat biztosított volt, hogy a valós értéket, ezért nem kap 450,000,00 euró ép, ami azt jelenti, hogy nem a fajta levonás, amíg az összeg kerül a kijelölt számla.

Ön tájékoztatást kap a következő lépés, ha már tanúsítsa, hogy Ön a tulajdonosa az e-mail címét, hogy megnyerte a draws.Attached van kérelemkezelést űrlapkitöltési és küldje vissza nekünk e-mail mellékletként, és

azt is tanácsoljuk, hogy tartsa az adatokat nyerő magad, hogy elkerüljék a kettős követelések

Mi a gyors választ.

Köszönjük!

Úr Tammara Gomez

Megoldás

A levélnek nem szabad hitelt adni. A Microsoftra hivatkozik, de nem tartalmazza ennek logóját és külső megjelenését. Az aláírás sem utal a nagyvállalatbeli tisztségre. A hibás nyelvezet a gépi fordítást utánozza, de ügyel arra, hogy ne tegyen egyértelmű ígéretet: *ezért nem kap 450,000,00 euró ép.*

1.6.2. Tény és vélemény, tájékoztatás és véleményközlés megkülönböztetése a tömegkommunikációban

- **Tényközlés és vélemény**

Tényközlők az eseményekről szóló *hírek, tudósítások* stb. Ezek nem tartalmaznak véleményt, csak az 5w+h-ról tájékoztatnak: who, what, when, where, why, how, azaz ki, mit, mikor, hol, miért, hogyan csinált. A *tudósítás* annyival bővebb, hogy a helyszínen lévők véleményét is megszólaltatja. Ez még nem számít véleményközlésnek, hiszen a riporter nem a saját véleményét közli. A vélemények kiválasztásában azonban már a riporter álláspontja is tükröződhet. Voltaképpen a hírek összeállításában is szerkesztői vélemény lappang, jellemző ugyanis, hogy ki mit tart fontos hírek. Elvileg a *statisztika* a legmegbízhatóbb tényközlés, hiszen a számok magukért beszélnek. A kiválasztásban és

elhallgatásban azonban itt is vélemény, sőt akár manipuláció is megbújhat. Ha például a híradó közli, hogy májusban az előző évi megfelelő adathoz képest a termelés egyes ágazatban mennyit növekedett, de elhallgatja, hogy áprilisban mennyit csökkent, vagy egy másik ágazatban mennyit esett vissza, ez adatvisszatartás, vagyis manipuláció. Általában az éves és átfogó statisztikai adatokra érdemes odafigyelni.

- **Tájékoztatás és véleményközlés a tömegkommunikációban**

Mindjárt leszögezhetjük, hogy ma Magyarországon nincs politikamentes, objektív tájékoztatás. Úgy jobbról, mint balról a média pártfüggő helyzetben van. A tájékoztató műfajokat természetesen érdemes és szükséges figyelemmel követnünk. Vitás esetekben azonban ajánlatos a másik oldal tájékoztatását is meghallgatni. Az egyén magára van hagyva, neki kell a megfelelő csatornát megtalálnia, és a tényeket körültekintően értékelnie. A véleményközlő műsorokat, asztali elemzéseket, telefonos műsorokat jobb egyáltalán nem hallgatni, mert ezek tudatos pártpropaganda alatt állnak. Ha mégis hallgatjuk, legyünk tudatában, hogy ezt szurkolói minőségben tesszük.

Feladat

Nézd meg az m1 és az ATV csatornán az aznapi híradót! Vesd össze a kettőt az alábbi szempontok szerint: 1. Mi került be a híryanagba és mi maradt ki? 2. Hogyan véleményezték az azonos tárgyú híreket? 3. Mi volt a hírműsorok kommunikációs célja?

1.6.3. A kommunikáció típusainak, jellemzőinek megismerése: személyes, csoportos, nyilvános és tömegkommunikáció

A kommunikációban részt vevő személyek száma szerint beszélhetünk *interperszonális, csoport- és tömegkommunikációról*.

- **Interperszonális (magyarul: személyek közti) kommunikáció**

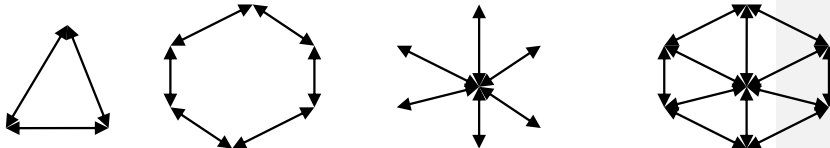
A személyek közötti beszélgetés a legeredetibb kommunikációs forma: benne van egész erkölcsiségünk és érzelmi viszonyunk. Stílusa őszinte, de igénytelen is, valamint nyelviileg erősen hiányos szerkezetű, amit csak a címzett tud közös emlékekből kiegészíteni (bennfoglalás). Eredeti közvetlensége miatt gazdagon árnyalja a kísérő gesztusnyelv, testbeszéd, mimikai jelek. A közvetítő eszközök megtörik ezt a közvetlenséget, információvesztéssel járnak, és torzítanak.

- **Csoportkommunikáció**

A csoportkommunikáció milyensége és sikeressége nagyban függ a csoport nagyságától és formájától. Két beszélgető ember *még* nem csoport, ezer pedig *már* nem az. Három-négy ember beszélgetése közelebb áll a személyek közötti beszélgetéshez, mint a csoportkommunikációhoz. Ezért három-négy fő esetén még nem is jelentkeznek a csoportkommunikációra jellemző problémák. De tíztizenkét fő esetén már határozottan tapasztaljuk őket. Véletlen-e, hogy bizonyos létszám felett a csoport nem demokratikusan szerveződik? Aligha.

Hasonlítsuk össze az alábbi modelleket!

háromszög

kör

csillag

pókháló

Vizsgáljuk meg őket a kommunikáció sikere szempontjából!

Háromszög: A háromszög modellben a beszélők kapcsolata kevésbé bensőséges a négy szemközti beszélgetésnél, de mégis a legjobb a csoportkommunikációs formák közül. Egyetlen problémája a csoport nagyságának korlátozottsága.

Kör: A kör csoportmodellje „demokratikus”, de a kommunikáció eredményessége gyenge. A távolabb lévőkkel nincs közvetlen kapcsolat.

Csillag: A csillagmodellben az információáramlás gyors és sikeres, azonban nem demokratikus, hanem diktatórikus: a középben elhelyezkedő személynek van kiszolgáltatva a többi, s egyedül ő rendelkezik szabadon az információkkal.

Pókháló: A pókháló modell gyors, eredményes és demokratikus, csupán a zajjal van baj. A csatorna megválasztásával azonban óvatossá kell lennünk: nem ellenőrzi-e valaki intim és kényes kapcsolatainkat?

- **A csoportkommunikáció a mi valóságunkban**

A csoportkommunikációt nem *feltalálták*, hanem *természetes módon* jött létre. Mindössze az az oka, hogy kettőnél-háromnál többen vagyunk. (Láttuk: három fő még nem igazán csoport, de öt-hat már igen.) A csoportkommunikációnak tehát vannak **természetes** és **intézményes formái**. Ha az iskolában ültök tanórán, akkor a tanulócsoporthoz csoportkommunikációt folytat. Ez intézményes forma. Ha azonban tanítás után négyen-öten egy irányba indultok hazafelé, s közben beszélgetek, ez spontán csoportkommunikáció.

Feladat

Értelmezd a csoportkommunikáció adott szerkezeti típusa szerint az alábbi gyerekjátékot! A gyerekek körben ülnek, és fülbe súgnak egy üzenetet. A kezdő mondat ez: *Pisti szerelmes Katiba*. A sor végén ülő ezt így hallja vissza: *Pisti kerekez az oviba*.

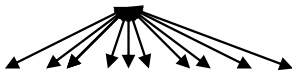
Megoldás

A körmodell jellegzetes hibájával találkoztunk: nagy a szövegromlás esélye – az eredeti üzenet teljesen megváltozott.

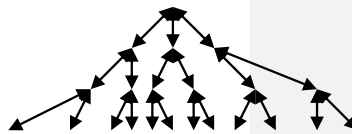
• **Tömegkommunikáció**

Ha első hallásra azt gondoljuk, hogy interperszonális, csoport- és tömegkommunikáció között csupán létszámbeli különbség van, nem gondolunk rosszat: valóban arról van szó, hogy másképp kommunikálunk, mert másképp tudunk kommunikálni kettesben, kisebb társaságban és óriási tömegben. **Egy bizonyos létszám felett nem működik a csoportkommunikáció, ezért másfajta kommunikációra van szükség: ez a tömegkommunikáció.** A társadalom szervezettsége centrális, de nem csillag-, hanem piramisszerű. Az információáramlás pedig függőlegessé válik: föntről lefelé és lentől fölfelé áramlik az információ, de oldalirányban nem. Nincsenek kiépített csatornái. A

tömegméretű társadalom modellje nem csillag, hanem piramis formájú. Nézzük meg az ábrát! **A tömegkommunikáció azonban csillagszerű!**

csillag (független helyzetben)

piramis

A probléma egyértelműen e két modell meg nem felelésében rejlik.

A tömegkommunikáció **egyirányú, közvetett kommunikációs forma.**

Modern tömegkommunikációs eszközök, technika **nélkül** tömegkommunikáció nem lehetséges. Száz évvel ezelőtt a nyomtatás számított a tömegkommunikáció csúcsának. Ezért is nevezik a könyvnyomtatás korát Gutenberg-galaxisnak. A sajtó ma is nagyhatalom. A 20-21. század találmányai azonban (rádió, televízió, Internet) már átvették a vezető szerepet a tömegkommunikációban.

A technika azonban csak a hangerőt képes erősíteni, erkölcsi „hangerőnk”, képességünket nem. Az a megnőtt információmennyiség, ami a tömegkommunikáció jóvoltából ránk zúdul, erkölcsileg feldolgozhatatlan, és ezért erkölcsi közömbösséghez, érdektelenséghez vagy zavarhoz vezet.

Az érem másik oldala a tömeghez szólás képessége, illetve inkább képtelensége. A tömegkommunikációban eltorzulnak az üzenetek mind tartalmilag, mind stílusban. A művészet átadja helyét a könnyebben fogyasztható, rikító giccsnek, a tudomány a szenzációnak, a könyv az újságnak és egyéb médiának, a tömegtájékoztatás a manipulációnak stb.

A tömegkommunikáció térbeli üzenet céljából jön létre. Egyirányú és közvetett kommunikációs forma. Kulturális értéke felbecsülhetetlen. De

óvatosan éljünk vele, mert gyakran manipulációs, sekélyes értékű, sőt hazug és értékromboló. Gyors elavulás és felelőtlenség jellemzi, bár kétségtelenül profi színvonalú. A tömegkommunikáció veszélye, hogy a szervező információ kicsúszik erkölcsi ellenőrzésünk alól, s akár szembe is fordulhat az emberrel.

Feladatok

1. Válassz ki találmra egy oldalt a tévéújságból, s vizsgáld meg négy-öt csatorna műsorstruktúráját! Jelöld meg néhány ismérvvvel az egyes műsorokat (pl. m+, m-, m?, azaz művészi, nem művészi, kérdéses művészi értékű; sz+, sz-, sz?, azaz színvonalas szórakoztató, színvonaltalan, kérdéses; p+, p-, p?, azaz politikailag befolyásolt, apolitikus, kérdéses politikai hovatartozású; t, azaz tudományos stb.) Érdemes megfigyelni a filmek gyártó országait is (magyar, nyugat-európai, amerikai, dél-amerikai stb.). Ezek alapján próbáld meg értékelni a csatornák értékrendjét, műsorprogramjuk célját!

2. Az 1. feladathoz hasonló vizsgálatot végezhetsz egy-két kulturális folyóirat vagy napilap körében is. Javaslom azonban, hogy ne a politikai hovatartozás legyen a fő vizsgálati szempont, hanem objektívebb dolgok, pl. témakör, megbízhatóság, színvonal, erkölcsiség, művészség stb. Nyelvi szempontból kimondottan érdekes a sajtónyelv jellemzőit megfigyelni.

3. Határozd meg kedvenc tévéműsoraidat! Ismertesd röviden, hogy mit szeretsz bennük!

1.6.4. A főbb médiaműfajok ismerete

Tömegkommunikáció

- Háttér: ipari forradalom, fogyasztói társadalom létrejötte, igény a tájékozódásra, szórakozásra.
- Egyirányú folyamat, az információ több csatornán áramlik, hatalmas a közönség.
- Csatornái: nyomtatott sajtó (újság, magazin, könyv), rádió, televízió, internet, mobiltelefon.

1. A nyomtatott sajtó

- a legrégebbi kommunikációs műfaj, az első tömegtájékoztatási eszköz
- csoportosítás:
  - tartalom szerint (politikai, közéleti, tudományos, szórakoztató, vegyes)
  - befogadó szerint (ifjúsági, szakmai stb.)

2. A rádiós műfajok

- rádió: Lehet egyprofilú (csak egy adott témakörben sugároz, pl. hírek vagy zene), illetve többprofilú.
- csoportosítás
  - írott anyag felolvasása (alapja: hír, jegyzet, glossza, levél stb.)
  - közvetlenül a rádiónak készült hanganyag (interjú, tudósítás, vitaműsor, beszélgetés)
- fontos: érthető, tiszta beszéd; világos, pontos és tömör megfogalmazás

3. A televíziós műfajok

- 1950-es évektől létezik, a legkiterjedtebb műfaj (az egész lakosság megszólítható).
- A tv-adók csoportosítása:
  - kiterjedtség alapján (helyi, regionális, országos, határon túli, világméretű);
  - működtető alapján (állami, kereskedelmi, közszolgálati);
  - a sugárzott műsor jellege alapján (élő adás, előre felvett és szerkesztett).

- Műsортípusok: összetettek (hang és kép viszonya → kiegészítik egymást), pl. hírműsorok, film, reklám, folytatásos regény, zene, talk show, közvetítés, szakmai műsorok

1.6.5. A tömegkommunikáció jellemzői, funkciói, megjelenési formái, nyelvi és képi kifejezési formái

- **A tömegkommunikáció jellemzői:** Egyirányú, technikafüggő kommunikáció; csillagmodell alakú, gyors és térbelileg nagy kiterjedésű kommunikációs forma. A felgyorsult idő találmánya és szükségszerű létesítménye.

- **Funkciói**

Elsődlegesen a gyors és térben kiterjedt **információáramlás** eszköze. A modern társadalomban teljességgel megkerülhetetlen, az információs társadalom alapja. Feladatköre ma már a **társadalom szervezése**, olyan, mint az élő szervezet idegpályája. Fontos funkciói még: a **tudományos fejlődés elősegítése**, a **gazdasági élet** és a **piac szervezése**, a **kultúra és művészet közvetítése**, valamint a **tömegszórakoztatás**. Napjainkban az **oktató munkába** is egyre sikeresebben kapcsolódik be.

- **Megjelenési formái**

Könyv és egyéb sajtótermék, plakát, színház, opera és koncert, tömegrendezvény, mozi, kiállítás és múzeum, rádió, televízió, internet, okostelefon. Ma a Gutenberg-galaxis végéről beszélhetünk, ami azt jelenti, hogy az elektronikus média egyre inkább háttérbe szorítja a nyomtatott termékeket. Újabban az internet jelent információs forradalmat: megváltoztak az információszerzési szokásaink: könyvtár, színház és mozi helyett gyakran az internetről töltjük le a megfelelő anyagokat. A telefonos információs szolgáltatásokat is az internet váltja

fel, pl. menetrend, moziműsor stb. Sokan a híreket is az internetről szerzik be.

- **Nyelvi és képi kifejezési formái**

Nyelvi formák: Könyv, sajtó, rádió, CD, szöveges internetes lapok, pl. e-book, mobil applikációk stb. **Képi formák:** kiállítás, múzeum, némafilm, képi internetes lapok. **Vegyes formák:** magazinok, színház, mozi, DVD, televízió, vegyes jellegű internetes oldalak, lapok, pl. termékkatalógusok. A vegyes formák előnye, hogy közelebb áll a természetes információszerzéshez, jobban másolja a valóságot, komplex élményt nyújt. Ma a legtöbb háztartásban van televízió, s a szélessávú internet is szinte mindenütt fogható. Kétségtávol ezé a jövő.

Feladat

Határozd meg, melyik internetes honlapról származik az alábbi szövegrészlet! Jellemezd a használhatóság szempontjából!

Sík Sándor (Budapest, 1889. január 20. – Budapest, 1963. szeptember 28.) *piaristatanár, tartományfőnök, költő, műfordító, irodalomtörténész, egyházi író, cserkészvezető, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1946–49), Kossuth-díjas (1948), a 20. század jelentős magyar lírikusa. Kutatási területe: a barokk korszak irodalma, az újabb irodalom, esztétika, verstan.*

Öccse **Sík Endre** író, jogász, diplomata, külügyminiszter, történész.

Megoldás

A szöveg a Wikipédiáról származik. Jellemzője a pontos adatok megadása és a tárgyilagos, tájékoztató stílus. Az értelmezést a fogalmakra való rákereshetőség segíti.

1.6.6. Az internetes felületek mint kommunikációs csatornák

Az internet

- A legösszetettebb műfaj, a fentiek mindegyike megtalálható rajta.
- Előnyei: kommunikáció megkönnyítése (nagy távolságok áthidalása), gyors információterjedés;
- Hátrányai: nagy információsűrűség → leterhelődhet, vírusok is elterjedhetnek, nem mindenütt elérhető.

Feladat

Varró Dániel Túl a Maszat-hegyen című meseregényét szeretnéd elolvasni. Ismertesd, hogyan jutsz hozzá!

Megoldás

Beírod a címet a Google keresőjébe, s onnan kiválasztod az alábbi elérhetőséget: www.sztimre-bgy.sulinet.hu/maszat.rtf. Vagy beírod az interneten a fszek.hu címet, és a katalógusban rákeresel, melyik fiókkönyvtárban található meg, és onnan kikölcsönzöd. Az internet azonban gyorsabb és olcsóbb megoldás.

• YouTube

Hangfájlok és videók gazdag tárháza. Folyamatosan bővítik, s így a legfrissebb anyagok is elérhetők rajta, sokszor online közvetítések is.

• MEK (Magyar Elektronikus Könyvtár)